

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 27 marca 2026 r.

Poz. 2494

Podpisany przez:
Katarzyna Maria Andraszcyk
Data: 27.03.2026 14:15:29

UCHWAŁA NR 183/XX/26 RADY MIEJSKIEJ W PAJĘCZNIE

z dnia 24 lutego 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029

Na podstawie art.18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2025 r. poz.1153, 1436) i art. 87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2023 r. o ochronie zabytków (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292,1907, z 2025 r. poz.1168,1673) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się **Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029** w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej

Piotr Dębowski

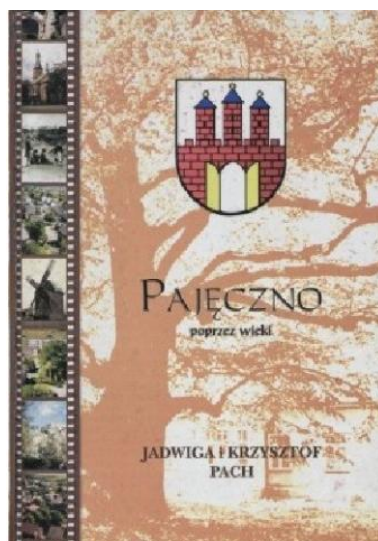
Załącznik do uchwały Nr 183/XX/26
Rady Miejskiej w Pajęcznie
z dnia 24 lutego 2026 r.

Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 – 2029

SPIS TREŚCI:

– CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PAJĘCZNO.....	str. 3
– PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PAJĘCZNO.....	str. 6
- RYS HISTORYCZNY.....	str. 22
- DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	str. 25
– Zabytki zamieszczone w gminnej ewidencji zabytków.....	str. 25
– Dziedzictwo kultury niematerialnej.....	str. 8
– Bilans walorów dziedzictwa kulturowego	str. 68
– Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 – 2029.....	str. 71
– Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych dla Gminy Pajęczno.....	str. 73
– CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA.....	str.75
– WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU.....	str. 105
– MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PAJĘCZNO NA LATA 2026 – 2029.....	str. 106

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PAJĘCZNO NA LATA 2026 - 2029

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026-2029 stanowi kontynuację wcześniejszego dokumentu opracowywanego w 2022 roku przyjętego Uchwałą Rady Miejskiej w Pajęcznie Nr 289/XXII/22 z dnia 22 marca 2022 r. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2022 r. poz. 2211).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026-2029 zawiera elementy realizowanego programu opieki nad zabytkami z poprzedniej edycji.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029 zakłada, że celem nadrzędnym jest przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych, rewaloryzacyjnych, renowacyjnych i remontowych zabytkowych obszarów i obiektów na terenie gminy, będących genezą chluby i postumentem zrównoważonego rozwoju obszaru opartego o walory krajobrazu przyrodniczo - kulturowego.

Tak sprecyzowany cel główny potrzebuje silnego analitycznego współdziałania i zaangażowania jednostek i instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków, propagowanie kultury, edukację oraz poprawę stanu zabytków.

Pozwoli to na:

- wznowienie zintegrowanych, kompleksowych działań zmierzających do zahamowania degradacji dziedzictwa kulturowego,
- ujednolicenie systemowych działań renowacyjnych i rewaloryzacyjnych,
- poprawę walorów i wartości obszarów i obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie dla rozwoju turystyki i propagowanie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa regionalnego i lokalnego,
- wzmocnienie więzi społeczności lokalnych – „Małej Ojczyzny”,
- właściwe zdyskontowanie środków finansowych z wykorzystaniem funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

Poza tym, podjęcie systemowych działań dotyczących wszystkich wymienionych elementów składających się na dziedzictwo kulturowe przyczyni się do powstania wyniku synergii, co pozytywnie wpłynie na rezultat docelowy.

Ochrona zabytków oznacza działania organów administracji publicznej mające na celu m.in. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających zachowanie zabytków, właściwe zagospodarowanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek ich wartości. Zadaniem władz samorządowych jest również uwzględnianie zadań ochronnych we wszystkich dokumentach planistycznych oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 wyróżnia ochronę obiektów i obszarów zabytkowych, sprawowaną przez administrację publiczną i opiekę nad zabytkami, sędowaną na właścicieli lub posiadaczy zabytków. Zatem z mocy prawa udział w działaniach ochronnych, pracach ratowniczych i zapobiegawczych został powierzony organom władzy państwowej wszystkich jednostek, od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego po Burmistrza, właścicieli oraz posiadaczy zabytków. Odpowiedzialność jednostek poszczególnych szczebli administracyjnych dodatkowo regulują Ustawy dotyczące jednostek samorządowych.

Zakładanym rezultatem wdrażania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 – 2029 będzie polepszanie stanu obszarów i obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przyjętej, podniesienie ich roli m. in. poprzez promocję najcenniejszych obszarów gminy oraz kształtowanie produktów regionalnych i wzmocnienie tradycji etnograficznych, co wpłynie na aktywizację mieszkańców w działaniach na rzecz zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Narzędziem zmierzającym do osiągnięcia założonych efektów jest ustalenie możliwości pozyskiwania środków finansowych na działania związane z zachowaniem materialnego i niematerialnego dziedzictwa Gminy Pajęczno.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 Burmistrz prowadzi **Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Pajęczno** i zgodnie z wytycznymi Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie **przyjął ją**

Zarządzeniem Burmistrza i stanowi podstawę do sporządzania na okres 4 lat Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno.

Ochrona zabytków zgodnie z art. 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 oznacza działania organów administracji publicznej mające na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 7 w/w ustawy istnieją cztery formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PAJECZNO

Zgodnie z artykułem at. 21. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pajęczno przyjęta

Zarządzeniem Burmistrza Gminy Pajęczno jest podstawą do Sporządzania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026-2029.

Artykuł 87 ust 1 w/w ustawy obliguje Burmistrza do obowiązku sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ustawa określa, że Gminny Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Obecną edycję Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029 (w myśl art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku - Dz.U. nr 162 poz. 1568 z 2003 r. t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) opiniuje Wojewódzki Konserwator Zabytków. Następnie dokument przyjmuje Rada Miejska. Upowszechnienie dokumentu następuje poprzez ogłaszanie w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym, zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w ustawy.

Po 2 latach Burmistrz zgodnie z w/w ustawą (art. 87 ust. 5) sporządzi sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029 za okres dwóch

lat jego obowiązywania i przedstawi wnioski Radzie Miejskiej i przekaze dokument Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

PRAWO MIĘDZYNARODOWE

Polska jest sygnatariuszem konwencji i umów międzynarodowych, które mają wpływ na kierunki i priorytety polityki krajowej, regionalnej oraz lokalnej. Konwencje UNESCO:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (Haga 1954, Dz. U z 1957 r. poz. 212) oraz Drugi Protokół (Haga 1999) do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (Dz.U. z 2012 r., poz. 248)

- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (Paryż 1970, D.U. z 1974 r., poz. 106
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (Paryż 1972 r., Dz. U. z 1976 r., poz. 190)

- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Paryż 2003, Dz. U. z 2011 r., poz. 1018)

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona (Paryż 2005 r., Dz.U. z 2007 r. poz. 1585)
- Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (Paryż 2001 r., Dz. U. z 2021 r., poz. 1302)

Ratyfikowane przez Polskę Konwencje Rady Europy:

- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Londyn 1969 r.), ETS 066, Dz.U. 1996 nr 120 poz. 563. 7

- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego, tzw. „Konwencja maltańska”, la Valletta, 1992 r., ETS 143, Dz.U. 1996 nr 120 poz. 563.

- Konwencja w sprawie ochrony dziedzictwa architektonicznego Europy, tzw. „Konwencja z Grenady” (Granada, 1985 r.), ETS 121, Dz.U. 2012 poz. 297.

- Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa („Konwencja z Faro”), Faro, 2005 r., ETS 199, Dz.U. 2022 poz. 1288

Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami na szczeblu lokalnym nakreślają też krajowe,

wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe, oraz konwencje międzynarodowe, których sygnatariuszem jest Rzeczpospolita Polska.

NAWIĄZANIE DO STRATEGICZNYCH DOKUMENTÓW DOTYCZĄCYCH DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

KRAJOWE UWARUNKOWANIA PROGRAMOWE

Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.). Zgodnie z przepisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela:

- art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawowym aktem prawnym, szczegółowo regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Ustawa określa zabytek jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na 3 grupy. Pierwszą stanowią zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Druga grupa obejmuje zabytki ruchome: dzieła

sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Trzecią grupą są zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Wykaz dokumentów wykonanych na poziomie krajowym i wojewódzkim

Na poziomie krajowym	Główne przesłanie
„Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego	Strategia stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013

(współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”	r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. W rozdziale Cele, kierunki interwencji i narzędzia realizacji wymieniono cele szczegółowe, a jednym z nich jest Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOZOZ). Równie ważnym wyzwaniem jest poprawa estetyki przestrzeni publicznej. Innym celem jest Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”	Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Jest to kontynuacja trzeciego Programu. Pierwszy obowiązywał w latach 2014-2017, drugi opracowany był na lata 2019–2022, trzeci zawiera lata 2023 – 2026. Program określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wskazuje środki służące do ich realizacji. Celem głównym KPOZOZ jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa oraz wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Krajowa Polityka Miejska	Strategicznym celem polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Jeden z pięciu celów szczegółowych dotyczy odbudowy zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich. Dokument ten podkreśla, że podmiotem inicjującym procesy naprawy miast powinny być ich władze, a działania dla odnowy każdego z nich powinny mieć indywidualnie określoną formułę, charakter i zakres przyczyniający się do zmiany strukturalnej. Muszą one także optymalnie wykorzystywać lokalne potencjały, inicjatywę społeczną i partnerów gospodarczych.
Narodowa Strategia Rozwoju Kultury	Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury. Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.
Narodowy Plan Rewitalizacji – Założenia	Myślą przewodnią Narodowego Planu Rewitalizacji jest zapewnienie mu możliwie powszechnego

	charakteru tak, aby jak najszersze grono obywateli i podmiotów mogło się utożsamić z ideą naprawy środowiska miejskiego i włączać się lub podejmować z własnej inicjatywy działania w tym zakresie. Z tej perspektywy plan odnosi się zarówno do zagadnienia przywracania świetności dzielnicom śródmiejskim, uzdrawiania relacji społecznych i rozwiązywania problemów infrastrukturalno-technicznych w zaniedbanych dzielnicach, ponownego zagospodarowania terenów przemysłowych, powojkowych i pokolejowych, jak i innych sytuacji, w których władze samorządowe lub mieszkańcy dochodzą do wniosku, że miasto powinno być na danym obszarze „uzdrowione”.
Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku)	Dokument ten został przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą Nr 8 z dnia 14 lutego 2017 roku. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 roku. Omawiany dokument jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie lat 2020 i 2030, określa warunki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów strategii. Głównym celem Strategii jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.
Na poziomie Województwa Łódzkiego	Główne przesłanie

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego	Określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu w perspektywie długookresowej, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa stanowiąc jednocześnie podstawę dla wyboru działań priorytetowych w kolejnych okresach programowania oraz uwzględnia rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym. Plan jako element systemu planowania przestrzennego, pełni istotną rolę koordynacyjną między planowaniem na szczeblu krajowym a planowaniem metropolitalnym i miejscowym, nie będąc jednocześnie aktem prawa miejscowego i nie naruszając uprawnień gmin i związków metropolitalnych w zakresie gospodarowania przestrzenią. Głównymi wyzwaniami rozwoju przestrzennego województwa jest m.in. przeciwdziałanie procesom depopulacji ośrodków miejskich oraz peryferyzacji obszarów wiejskich, wzmocnienie transportowej dostępności regionu, zwiększenie jakości i integracja publicznego transportu zbiorowego. Dodatkowo, będąc kompendium wiedzy o regionie, spełnia rolę informacyjno-poznawczą dla wspólnot samorządowych wszystkich poziomów i potencjalnych inwestorów. Odnosi się m.in. do systemu obszarów chronionych, w tym obszarów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030	Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz

	działania niezbędne do ich osiągnięcia. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.
Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim	Celem strategicznym programu jest „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”. Program jest czwartą edycją wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie i stanowi kontynuację ustaleń i zasad w zakresie kształtowania krajobrazu kulturowego i ochrony dziedzictwa kulturowego regionu przyjętych we wcześniejszych latach. Program obejmuje obszar województwa łódzkiego.
Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej	Dokument określa na poziomie województwa organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, poprzez planowanie i przygotowanie realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu uratowanie zabytków przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Ujmuje w szczególności rozmieszczenie i stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania. Dokument wymaga corocznej aktualizacji, a jego części podlegają ochronie na

	podstawie przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych.
Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim	Jako cel nadrzędny dla działań podejmowanych w ramach realizacji Programu przyjęto wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu, poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych.
Program Rozwoju Kultury w Województwie Łódzkim	Zarząd Województwa Łódzkiego podjął uchwałę w sprawie przyjęcia ww. dokumentu. Jego celem jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie łódzkim oraz przedstawienie rekomendowanych działań dla rozwoju kultury w regionie na lata 2014-2020. Rozwój kultury przyczyni się do podniesienia atrakcyjności województwa łódzkiego. Mieszkańcy województwa łódzkiego będą brać aktywny udział w życiu kulturalnym – uczestniczyć w kulturze i ją współtworzyć. Będą czuli się dumni z lokalnych i regionalnych tradycji oraz odpowiedzialni za otoczenie, w którym żyją. Będą przygotowani do odbioru komunikatów kultury oraz będą posiadać wiedzę o regionie. Wzrost poczucia tożsamości mieszkańców, ich zaangażowanie w życie społeczne (kulturalne), wpłynie na budowę pozytywnego obrazu kultury w województwie na zewnątrz – w kraju i za granicą.

STRATEGICZNE I ZINTEGROWANE PODEJŚCIE DO OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PAJĘCZNO NA LATA 2026 - 2029

Kompleksowość opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029 ujmuje działania w sposób kompleksowy z uwzględnieniem działań prowadzących do rewitalizacji współfinansowanych ze środków europejskich, publicznych i prywatnych tak, aby nie pomijać aspektu społecznego, ekonomicznego, przestrzennego, technicznego, środowiskowego i kulturowego związanego zarówno z danym obszarem, jak i jego otoczeniem. Należy wyeliminować możliwość realizacji wybiórczych inwestycji, nastawionych jedynie na szybki efekt poprawy estetyki przestrzeni, skupionych tylko na działaniach remontowych czy modernizacyjnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026 - 2029 złożony z wielu różnorodnych aspektów jest konstrukcją warunkującą osiągnięcie kompleksowości interwencji.

Oczekuje się wzajemnego powiązania oraz synergii działań prowadzących do poprawy stanu obszarów i obiektów zabytkowych. Nie oznacza to obowiązku w każdym przypadku jednoczesnej realizacji działań, lecz synchronizację efektów ich oddziaływania na sytuację Gminy Pajęczno.

Działania strategiczne to:

- Remonty i renowacje obiektów zabytkowych;

Istotnym kierunkiem działań jest przeprowadzanie prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, aby zatrzymać procesy degradacji, a także przywrócić im dawny blask, wprowadzić nowe rozwiązania oraz funkcje. Działania te powinny być prowadzone w sposób kompleksowy i zrównoważony – z uwzględnieniem wymogów ochrony konserwatorskiej oraz współczesnych potrzeb użytkowników.

- Poprawa dostępności zabytków ruchomych i nieruchomych;

Istotną potrzebą jest zwiększenie dostępności do zabytków – zarówno nieruchomych, jak i ruchomych – na przykład poprzez likwidowanie barier architektonicznych, tworzenie przystępnych tras zwiedzania czy cyfrowej prezentacji zbiorów. Takie działania otwierają dziedzictwo na szersze grupy odbiorców, w tym osoby z niepełnosprawnościami, rodziny z dziećmi, czy seniorów.

- Poprawa jakości i dostępności przestrzeni w otoczeniu obiektów zabytkowych,;

Poprawa jakości i dostępności przestrzeni w otoczeniu obiektów zabytkowych, stanowi istotny element procesu rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego gminy. Przestrzeń publiczna wokół zabytków to nie tylko ich naturalne tło, ale również miejsce interakcji mieszkańców i turystów z historią oraz codziennym życiem gminy. Dlatego działania zmierzające do jej uporządkowania, estetyzacji i udostępnienia mają kluczowe znaczenie zarówno dla ochrony wartości kulturowych, jak i dla poprawy funkcjonalności i atrakcyjności gminy.

- Stworzenie systemu wsparcia dla właścicieli zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków;

Istotnym elementem wsparcia systemowego dla zachowania dziedzictwa kulturowego będzie stworzenie mechanizmów pomocy dla właścicieli obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków. Taki system może obejmować doradztwo techniczne, pomoc w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, a także działania edukacyjne i promujące odpowiedzialne podejście do zarządzania własnym zasobem dziedzictwa.

- Opracowanie Kodeksu Dobrych Praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa – wytyczne dla właścicieli, projektantów, mieszkańców na rzecz ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego;

Dla zapewnienia spójności i wysokiej jakości działań w zakresie ochrony dziedzictwa niezbędne jest opracowanie Kodeksu Dobrych Praktyk w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego. Dokument ten powinien zawierać praktyczne wytyczne dla właścicieli nieruchomości, projektantów i mieszkańców dotyczące właściwego prowadzenia prac modernizacyjnych, utrzymania estetyki przestrzeni oraz ochrony charakterystycznych cech lokalnego krajobrazu. Dzięki temu możliwe będzie pogodzenie współczesnych potrzeb rozwojowych z zachowaniem autentyczności i historycznej wartości przestrzeni gminnej.

KOMPLEKSOWOŚĆ DZIAŁAŃ Z ZAKRESU REALIZACJI PROJEKTÓW Z DZIEDZINY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Wymogiem istotnym realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026-2029 jest zapewnienie komplementarności w różnych wymiarach. W szczególności dotyczy to komplementarności: przestrzennej, problemowej, proceduralno-instytucjonalnej, międzyokresowej oraz źródeł finansowania.

Komplementarność przestrzenna

Konieczność wzięcia pod uwagę wzajemnych powiązań pomiędzy projektami i przedsięwzięciami z dziedziny dziedzictwa kulturowego zarówno realizowanymi na obszarach zdegradowanych, jak i znajdującymi się poza nimi, ale oddziałującymi na obszary wymagające rewitalizacji i rewaloryzacji.

Zapewnienie komplementarności przestrzennej ma służyć efektywnemu oddziaływaniu na cały obszar Gminy Pajęczno a nie punktowo na pojedyncze miejsca, poszczególne przedsięwzięcia powinny wzajemnie się dopełniać przestrzennie z zachowaniem między nimi efektu synergii.

Komplementarność przestrzenna skutkuje ciągłą analizą następstw decyzji przestrzennych w skali całej gminy dla skuteczności programu rewitalizacji i opieki nad zabytkami.

Komplementarność problemowa

Konieczność realizacji przedsięwzięć, które będą się wzajemnie dopełniały tematycznie, sprawiając, że Gminny Program Opieki nad Zabytkami będzie oddziaływał na obszar Gminy Pajęczno we wszystkich niezbędnych aspektach - społecznym, ekonomicznym, przestrzennym, środowiskowym, kulturowym, technicznym.

Zapewnienie komplementarności problemowej ma przeciwdziałać fragmentacji działań, ponieważ ochrona dziedzictwa jest zawsze kompleksowa i ma koncentrować uwagę na całościowym spojrzeniu na przyczyny odnowy obszaru Gminy Pajęczno.

W komplementarności problemowej konieczne jest określenie pożądanego stanu, do jakiego mają doprowadzić dane przedsięwzięcia realizacyjne. Tak postawione zadanie ułatwi później wybór odpowiednich mierników – przyjętych wskaźników osiągnięcia celów realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Skuteczna komplementarność problemowa oznacza konieczność powiązania działań ze strategicznymi decyzjami Gminy Pajęczno na innych polach, co skutkuje lepszą koordynacją tematyczną i organizacyjną działań.

Komplementarność proceduralno-instytucjonalna

Komplementarność proceduralno-instytucjonalna oznacza konieczność takiego zaprojektowania systemu zarządzania programem opieki, który pozwoli na efektywne współdziałanie na jego rzecz różnych instytucji oraz wzajemne uzupełnianie się i spójność procedur. W tym celu niezbędne jest osadzenie systemu zarządzania Gminnym programem opieki nad zabytkami w przyjętym przez Gminę Pajęczno systemie zarządzania.

Komplementarność źródeł finansowania

Komplementarność źródeł finansowania, w kontekście polityki spójności, oznacza, że projekty naprawcze z zakresu dziedzictwa kulturowego, wynikające z Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami opierają się na konieczności umiejętnego uzupełniania i łączenia wsparcia ze środków pochodzących z różnych źródeł finansowania.

Komplementarność finansowa oznacza także możliwości łączenia prywatnych i publicznych źródeł finansowania, przy założeniu, że stymulowanie endogenicznych zdolności inwestycyjnych ma kluczowe znaczenie dla dynamiki sprawnych zmian.

Dokumentem strategicznym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie wojewódzkim jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2024 - 2027 przyjęty Uchwałą nr V/78/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego 2 września 2024 r.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027, za aktualną uznaje wizję rozwoju nakreśloną w poprzedniej edycji programu lata 2020-2023, która brzmi: „Region wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa łódzkiego”, zaś jako cel strategiczny przyjęto “zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”. Ten cel strategiczny został podzielony na trzy cele operacyjne: 1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy; 2. Tożsamość wielokulturowa regionu; 3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym, a dla w/w celów zostały określone działania oraz zadania mające doprowadzić do ich osiągnięcia. Jednostki samorządów terytorialnych realizują cel Programu

m.in. poprzez: - Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez stworzenie uwarunkowań prawnych i programowych takich jak opracowywanie: mpzp, gminnych programów opieki nad zabytkami, gminnych programów rewitalizacji, uchwał reklamowych, wpisywanie obiektów do rejestru i gminnych ewidencji zabytków; - Tworzenie uwarunkowań finansowych poprzez m.in. zdobywanie dotacji na różnych poziomach zarządzania ukierunkowanych na poprawę stanu zachowania obiektów, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zagrożonych w złym stanie; - Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego (m.in. opracowania studialne, w tym historyczno-urbanistyczne etc., katalog lokalnych form architektonicznych, wspieranie prac naukowych); - Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie oraz zabezpieczenie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego oraz adaptacji do zmian klimatycznych; - Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym; - Aktywizację lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków; - Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych; - Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu; - Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego; - Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego.

W programie tym wartości kulturowe Gminy Pajęczno zostały w znacznym stopniu dostrzeżone i traktowane jako znaczące dla terenu województwa.

Zgodnie z zapisami WPOnZ dziedzictwo kulturowe Gminy Pajęczno posiada walory ponadlokalne, stanowiąc strategiczne znaczenie w kształtowaniu systemu ochrony dziedzictwa kulturowego województwa.

W zapisach WPOnZ wskazuje się konieczność prowadzenia kompleksowych prac rewitalizacyjnych w obrębie Gminy Pajęczno.

Zgodnie z zapisami WPOnZ celowym jest tworzenie parków kulturowych obejmujących cenne obszary historyczne. Program wskazuje również na konieczność reaktywacji tożsamości w podregionach kulturowych. Zgodnie z zapisami WPOnZ najcenniejsze elementy dziedzictwa kulturowego powinny być kreowane jako symbol województwa łódzkiego.

Audyt krajobrazowy województwa łódzkiego uchwalony 15 kwietnia 2025 r. (Uchwała nr XIII/150/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 15 kwietnia 2025 r. w sprawie uchwalenia Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego) wszedł w życie z dniem 1 lipca 2025 r. Dokument przedstawia zidentyfikowane krajobrazy województwa łódzkiego, ich klasyfikację, charakterystyki i oceny wartości, na podstawie których wyznaczone zostały szczególnie cenne w skali regionu tzw. krajobrazy priorytetowe (przyrodnicze, przyrodniczo-kulturowe i kulturowe). Wartość wynika z cech przyrodniczych, kulturowych i estetyczno-widokowych. Audyt krajobrazowy zawiera m.in. rekomendacje i wnioski dotyczące ochrony zabytków, w tym obszarów wytypowanych do objęcia formami ochrony zabytków (np. propozycje wpisu do rejestru zabytków, uznania za pomnik historii czy utworzenia parku kulturowego), zarówno w krajobrazach priorytetowych jak i poza nimi. W audycie krajobrazowym wskazano także obszary cenne kulturowo, w których w przyszłości powinny zostać przeprowadzone badania służące uzupełnieniu stanu wiedzy w kierunku wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej w ramach form ochrony wskazanych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Krajobrazom priorytetowym przypisane zostały zindywidualizowane rekomendacje i wnioski dotyczące kierunków i zasad kształtowania zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów w kontekście konieczności np. zachowania dziedzictwa kulturowego czy zapewnienie krajobrazu wysokiej jakości. Rekomendacje i wnioski będą musiały być uwzględniane w planach ogólnych i planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego.

Rys historyczny

Pajęczno jest jednym z najstarszych miast w Polsce Środkowej. Starożytna osada powstała w zamierzonych czasach, bowiem badania archeologiczne dowodzą istnienia tu wczesnego osadnictwa już w okresie Żelaza (VII-VI w. pne). Legenda głosi, że nazwa miejscowości wywodzi się z olbrzymich rozmiarów pająka, który przed wiekami miał się tu zagnieździć i był plagą dla mieszkańców, dopóki go jeden z odważnych ochotników nie zabił. Skórą tego pająka miały być obite drzwi dawnego parafialnego kościoła i stąd miasto miało przybrać swoją nazwę. Najstarsze ślady krótkotrwałego osadnictwa w rejonie Pajęcna datowane są na około 10 tys. lat temu. W widłach Warty i Liswarty istniało swoiste „zagłębie” eksploatacji krzemienia jurajskiego. Z materiałów archeologicznych wynika, iż istniały tutaj liczne pracownie przetwórcze krzemienia, z których część istniała w rejonie dzisiejszej miejscowości Patrzyków. Okres paleolitu to czas stosunkowo gęstego zaludnienia tych

terenów, natomiast w okresie neolitu i wczesnego okresu epoki brązu następuje zahamowanie procesów osadniczych. Dopiero pod koniec epoki brązu występuje stosunkowo liczne osadnictwo kultury łużyckiej. Wczesny okres epoki Żelaza to początek zmian w kierunku stagnacji i regresu osadnictwa. W schyłkowej fazie okresu halsztackiego i w początkach okresu lateńskiego Wyżyna Wieluńska i Obniżenie Liswarty stają się pustką osadniczą aż do pojawienia się w rejonie dzisiejszego miasta Pajęczna kultury przeworskiej ze schyłkowej fazy okresu wpływów rzymskich. Ludność tej kultury zajmuje oprócz żyznych terenów w pobliżu rzek także tereny o słabszych warunkach glebowych. Gwałtowny upadek kultury przeworskiej na początku okresu wędrówek ludów powoduje ponowne wyludnienie dzisiejszego rejonu pajęczańskiego. Położenie Pajęczna na ważnym szlaku handlowym biegnącym z Wrocławia przez Wieluń i Radomsko na Ruś oraz rozwój handlu tranzytowego przyczyniły się do wczesnego rozwoju miasta. Pierwsza wzmianka źródłowa o nim zachowała się w kronice klasztoru zwifalteńskiego, spisanej przez mnicha Ortlieba, który przybył do Polski w roku 1140, na zaproszenie księżnej Salomei (wdowa po Bolesławie Krzywoustym). Ortlieb nazywa Pajęczno miasteczkiem, mimo, że nie posiadało w tym czasie praw miejskich. Musiało ono jednak w owym czasie być znaczną osadą, wyróżniającą się spośród okolicznych wsi, skoro księżna Salomea wybrała Pajęczno na miejsce spotkania z Ortliebem i innymi zakonnikami. Prawa miejskie uzyskało Pajęczno przed 1276 r. wtedy, bowiem wystawiono dokument pozwalający sądzić, iż proces lokacyjny został już dokonany. Być może podniesienie osady do rangi miasta należy wiązać z inicjatywą Leszka Czarnego, księcia sieradzkiego, który w 1265 r. lokował wieś Pajęczno, a po objęciu tronu krakowskiego przyznał prawa miejskie pobliskiej Brzeźnicy. W XIII w. Wystawiono w Pajęcznie kilka dokumentów. Z 1265 r. pochodzi dokument wystawiony przez Leszka Czarnego, a z 1269 r. dwa dokumenty; jeden wystawiony przez arcybiskupa Janusza, drugi przez biskupa Piotra. Pajęczno należało do miast nieobronnych. Posiadało swój herb wyobrażający mur forteczny z otwartą bramą miejską zakończoną trzema basztami, zwieńczonymi blankami, przy czym wieża środkowa jest wyższa. Dokument lokacyjny dla Pajęczna oraz akt nadania lub sprzedaży wójtostwa zaginął. Prawdopodobnie, wraz z innymi przywilejami, spaliły się podczas jednego z wielkich pożarów, jakie nawiedziły miasto na przestrzeni wieków. O znaczeniu Pajęczna w tym czasie świadczy fakt dość wczesnego istnienia tutaj parafii (1277 r.). Po raz pierwszy proboszcz w Pajęcznie został wymieniony w 1251 r. Pierwotna parafia była bardzo rozległa. Obejmowała ona w połowie XIII w. Oprócz ośmiu wsi wymienionych przez Łaskiego tj., Białej, Wręczycy, Siedlec, Dworszowic, Wistki, Jajek (dziś: Janek), Woli Jajkowskiej, Dylowa także późniejsze parafie Trębaczew, Szczyty i Makowiska, do których

należały Gajęcice i część parafii Siemkowice wraz z Chorzewem. W 1401 r. król Władysław Jagiełło przekazał miasto Pajęczno wraz z bogatą parafią Akademii Krakowskiej, pomnażając tym sposobem uposażenie reaktywowanej uczelni. Od tego czasu administratorami miejscowej parafii byli profesorowie wszechnicy krakowskiej. W kościele w Pajęcznie został pochowany w 1575 r. Marcin Bielski, kronikarz i poeta urodzony w 1495 r. w pobliskiej Białej, „który pierwszy kronikę polską w rodzinnej mowie ułożył”. Przez kilka wieków Pajęczno rozwijało się w cieniu Brzeźnicy. W 1422 r. na terenie miasta istniały dwa młyny, natomiast w roku 1562 r. pracowało tutaj zaledwie 10 rzemieślników. Nieco wcześniej, bo w 1553 r. Pajęczno uzyskało przywilej na odbywanie 2 jarmarków rocznie i cotygodniowego targu. Dość istotny przywilej nadał osadzie król Zygmunt Stary, który wydzielił z ekonomii książęcej 60 łanów ogólnego obszaru, złożonego z gruntów uprawnych, lasów i łąk, nadając je mieszkańcom pajęczańskim w bezpłatne użytkowanie. Dobra koniunktura nie trwała jednak długo. Ogólny upadek małych miast Rzeczypospolitej, przebiegający po okresie wojen szwedzkich, dotknął również okolice Pajęczna. W 1717 r. starostwo brzeźnickie nadane zostało klasztorowi jasnogórskiemu, który pełniąc rolę twierdzy, stanowił siedzibę garnizonu wojsk królewskich. Wraz z całym starostwem, własnością klasztoru zostało również Pajęczno, coraz bardziej tracące na znaczeniu, tym bardziej, że w ciągu XVIII w. osada rujnowana była licznymi klęskami żywiołowymi. W 1793 r. pożar strawił zabudowania miejskie przy rynku oraz część miejscowego kościoła. Następny pożar miał miejsce w 1810 r., w którym ponownie spłonął kościół, a wraz z nim zniszczeniu uległ grobowiec Marcina Bielskiego. W 1840 r. miasto liczyło 1644 mieszkańców, a w 1860 r. – 1870. Podstawowym źródłem utrzymania ludności pozostawało rolnictwo. W 1852 r. miasto nawiedziła epidemia cholery. W okresie powstania styczniowego miało miejsce w rejonie Pajęczna kilka potyczek między oddziałami rosyjskimi i powstańcami. W 1867 r. miasto zostało włączone do nowo utworzonej guberni piotrkowskiej, a w 1870 r. na mocy ukazu Pajęczno utraciło prawa miejskie i zostało przemianowane na osadę wiejską. W 1879 r. osada posiadała kościół, sąd gminny okręgu I, urząd gminy, szkołę początkową, 207 domów, 2326 mieszkańców. Gmina zaś liczyła 4.794 osób. W 1900 r. osada liczyła 2804 mieszkańców, 218 domów mieszkalnych i 5476 zabudowań gospodarskich. Podczas I wojny światowej teren znalazł się w strefie administracji austriackiej (generalne gubernatorstwo lubelskie) i podlegał gubernatorowi wojskowemu urzędującemu w Piotrkowie Trybunalskim. W 1921 r. osada wiejska Pajęczno posiadała 2600 mieszkańców. Prawa miejskie miasto odzyskało w 1958 r. Do 1975 r. miasto i gmina Pajęczno należała administracyjnie do województwa łódzkiego, a od 1975 r. weszło w skład województwa częstochowskiego. Od

1999 r. ponownie Pajęczno należy do województwa łódzkiego i jest siedzibą powiatu.¹ W 1956 roku Pajęczno zostało siedzibą władz powiatu. Miasto stało się lokalnym centrum gospodarczym i kulturalnym, przeżywało okres intensywnej urbanizacji. Powstały m.in. nowe obiekty kulturalne, handlowe, zakłady pracy, rozwijało się budownictwo mieszkaniowe. Reforma administracyjna przeprowadzona w 1975 roku rozbiła ziemie pajęczańską między 3 województwa: częstochowskie, sieradzkie i piotrkowskie.

DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY PAJĘCZNO

Charakterystyka gminy

Pod względem morfologicznym teren miasta i gminy Pajęczno położony jest na pograniczu dwóch dużych jednostek: Nizin Środkowopolskich i Wyżyny Śląsko-Krakowskiej. Prawie cały obszar miasta i gminy znajduje się w obrębie Wyżyny Wieluńskiej poza niewielkim fragmentem położonym na północ od miasta Pajęczna, wchodzącym w skład Wyżyny Bełchatowskiej. Dominuje tu krajobraz lekko falistej równiny polodowcowej, obniżającej się ze wschodu na północny zachód, zachód i południe, ponad powierzchnię której wznoszą się w środkowej i północno-wschodniej części wydłużone wzgórza czołowo-morenowe (Kurzna, Łęzce, Siedlec). Jednostajną rzeźbę terenu urozmaicają również liczne suche dolinki erozyjno-denudacyjne słabo zaznaczające się w terenie oraz doliny rzek i cieków. Charakterystycznym rysem rzeźby terenu w części północnej i częściowo środkowej jest kierunek dolin i cieków ciągnący się równoleżnikowo na wschód i na zachód, zmieniający się w części południowowschodniej na NE-SW. Spadki terenu na przeważającym obszarze gminy nie przekraczają 5 %, fragmentarycznie w obrębie zboczy dolinek rozcinających wysoczyznę, bądź doliny rzeki Warty dochodzą do 8 %, natomiast w obrębie zboczy wzgórz wynoszą od 5 % do 12 %.

OBIEKTY PODLEGAJĄCE OCHRONIE W GMINIE PAJĘCZNO

Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków:

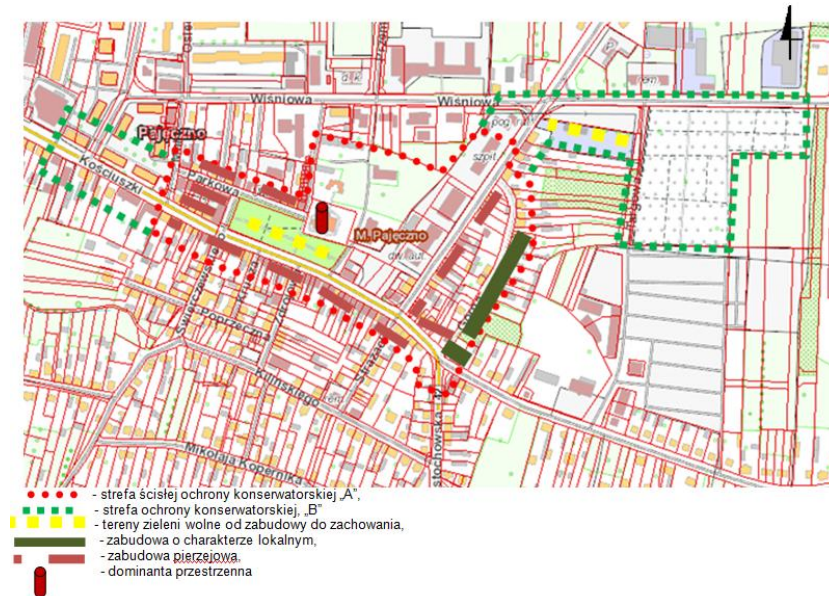
- * Dylów Rządowy - Krzyż przydrożny,
- * Janki - Krzyż przydrożny,
- * Janki – kapliczka,
- * Janki – kościół rzymsko-katolicki pw. Św. Stanisława,
- * Ładzin – Leśniczówka,

- * Ładzin - Krzyż przydrożny,
- * Łęzce – krzyż przydrożny,.
- * **Makowiska – cmentarz rzymsko-katolicki, nr rej.: A/502/89 z 21.11.1989**
- * **Makowiska – kościół rzymsko-katolicki par. p.w. św. Bartłomieja Apostoła, ogrodzenie przykościelne, teren przykościelny w granicach ogrodzenia, nr rej.: A/366 z 01.12.2017 r.**
- * Makowiska – dwór, w zespole dworsko – parkowym
- * **Makowiska – park, w zespole dworsko – parkowym**
- * Makowiska – dom parafialny,
- * **Pajęczno – układ przestrzenny miasta**
- * **Pajęczno – kościół parafialny pw. Wniebowzięcia M.B., nr rej.:10/29 z 15.06.1946 oraz 249/67 z 30.08.1967 w zespole kościoła**
- * **Pajęczno – cmentarz przykościelny – grób Antoniego i Antoniny Stawińskich,**
- * Pajęczno – kaplica przykościelna, w zespole kościoła
- * Pajęczno – plebania, 1900 r. w zespole kościoła
- * Pajęczno – stodoła, 1930 r. w zespole kościoła
- * Pajęczno – kaplica przydrożna rzymsko- katolicka,
- * **Pajęczno – cmentarz rzymsko-katolicki, mór cmentarny, brama cmentarna, nr rej.: A/499/89 z 12.11.1989**
- * **Pajęczno – dom mieszkalny, ul. Kościuszki 41/43 ceglany, 1 poł. XIX, nr rej.: 649/67 z 31.08.1967**
- * Pajęczno – dom mieszkalny, ul. Kościuszki 33, (błędnie wskazano w poprzednim gez nr 37)
- * Pajęczno – dom mieszkalny, ul. Kościuszki 55,
- * Pajęczno – dom mieszkalny, ul. Kościuszki 56,
- * Pajęczno – dom mieszkalny, ul. Parkowa 14/16,
- * Pajęczno – dom mieszkalny, ul. Kościuszki 5a (błędnie wskazano w poprzednim gez nr 7) ceglany,
- * Pajęczno – były cmentarz żydowski,
- * Patrzyków – Krzyże przydrożne 1900 r.,

Układ urbanistyczny Pajęczna

We współczesnej strukturze przestrzenno funkcjonalnej Pajęczna widoczne są ślady przedlokacyjnego i lokacyjnego układu urbanistycznego. Główną osią kompozycyjną miasta jest ulica Kościuszki, przebiegająca wzdłuż dawnego traktu handlowego z Wrocławia na Ruś z północnego - zachodu na południowo - wschód. Po północnej stronie tej ulicy znajduje się dawny rynek miasta lokacyjnego, a obecnie gęsto zadrzewiony skwer z funkcją parkingową, nazwany Parkiem Miejskim. W jego północno - wschodnim narożniku zlokalizowany jest kościół z XVIII w, zbudowany na miejscu drewnianego, średniowiecznego kościoła. W przebiegu ulicy Kościuszki i rynku widoczne są krzywizny dawnego traktu handlowego i targowego placu dawnej osady. Urbanistyczny układ lokacyjny dopełnia 6 ulic, po dwie wychodzące z narożników północno - wschodniego i północno - zachodniego i po jednej z narożników południowo - zachodniego i południowo - wschodniego.

Na wschód od dawnego rynku i absydy kościoła zlokalizowany jest plac manewrowy dworca autobusowego. Obszar zasadniczego centrum miasta zamyka od wschodu ciąg przebiegających wzdłuż dawnego traktu handlowego północ – południe. Układ urbanistyczny najbardziej zurbanizowanego obszaru Pajęczna składa się z równoległych ulic, jednej na północ i trzech na południe od ulicy Kościuszki. Centrum miasta posiada jednopiętrową i parterową zabudowę wielorodzinną z XIX i XX wieku, przechodzącą w kierunkach na zewnątrz od dawnego rynku, w zabudowę jednorodzinną. Duże osiedla domów jednorodzinnych zlokalizowane są na południe od centrum oraz w pobliżu południowo - wschodniej i zachodniej granicy miasta. Pomiędzy tym ostatnim osiedlem, a centrum oraz na północ od centrum rozciąga się osiedle wielorodzinnej zabudowy blokowej. Na północ od osiedla znajdują się tereny otwarte, a na północ od nich gęsto zalesiony Park 1000-lecia. Między południową granicą parku a północno - zachodnim skrajem osiedla bloków zlokalizowano strefę gospodarczą, tzw. „Pajęczański Krąg Przemysłowy”, a w pobliżu wschodniej granicy miasta duże targowisko miejskie. Wzdłuż dróg wylotowych z miasta oraz w jego części południowej zawarta zabudowa jednorodzinna przechodzi w zabudowę typu zagrodowego

Układ urbanistyczny Pajęczna

Do najważniejszych zabytków Gminy Pajęczno zaliczono:

Cmentarz rzymskokatolicki w Makowiskach

Nekropolia założona w pierwszej połowie XIX w. Plan jest nieregularny, siatka alei tworzy w obrysie wydłużony prostokąt, a groby znajdują się w układzie rzędownym. Na jego obszarze znaleźć można wiele zabytkowych pomników nagrobnych. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1868 roku. Na cmentarzu znajdują się również groby o znaczeniu historycznym takie jak m.in.: Zbiorowa mogiła mieszkańców Makowisk, którzy zginęli z rąk niemieckich w okresie II wojny światowej bądź grób żołnierza WP. Michała Jasiewicza z Pińska, który zginął w 1939 roku. Cmentarz rzymskokatolicki znajduje się na terenie płaskim, a jego powierzchnię otacza murowane ogrodzenie z kamienia polnego. W sąsiedztwie cmentarza znajdują się tereny rolne. Cmentarz zajmuje łączną powierzchnię 3 hektarów. Jego obszar można podzielić na dwie części: cmentarz dawny oraz ten nowszy utworzony po 1945 roku. Obszar został wpisany do rejestru zabytków w 1989 r. pod nr A/502/89 z dnia 22.11.1989 r.

Cmentarz rzymskokatolicki w Makowiskach

Kościół pw. Św. Bartłomieja Apostoła w Makowiskach

Kościół powstał w XVIII wieku. Dokładny okres budowy przypada na lata 1841- 1842 . Jest obiektem murowanym w stylu barokowym. Całość posiada powierzchnię użytkową równą 280 m², oraz kubaturę wynoszącą 3300 m³. Fundamenty Kościoła wykonane są z kamienia, natomiast ściany są murowane z cegły ceramicznej pełnej. Obiekt posiada dach o konstrukcji krokwiowo-płatowej pokryty blachą ocynkowaną. Typem dachu w świątyni jest dach dwuspadowy. W prezbiterium odznacza się sklepienie kolebkowe. Kościół pw. Św. Bartłomieja jest jednonawowy z węższym prezbiterium. Korpus główny świątyni wzniesiono na planie prostokąta. Do głównego korpusu zaliczają się nawa, prezbiterium, prostokątne pomieszczenia aneksu oraz wschodnia część zakrystii. Budynek posiada elewację szczytową (południowo-zachodnia i północno-wschodnia część budynku) oraz elewację kalenicową (północno-zachodnia i południowo- wschodnia część budynku). Wewnątrz Kościoła znajdują się cenne obiekty ruchome m.in.: późnogotycka chrzcielnica z XVI w., ołtarz główny z XVII w oraz ołtarze boczne z 1845 r.

Ogrodzenie terenu przykościelnego. Jest założone na planie zbliżonym do prostokąta o zaokrąglonych trzech narożnikach: północnym, wschodnim i południowym, w narożniku zachodnim usytuowany jest parterowy budynek dawnej kaplicy pogrzebowej, zwieńczony dzwonnicą. Odcinki ogrodzenia: północno-zachodni, północno-wschodni oraz południowo-wschodni, posiadają formę muru pełnego podzielonego na przęsła filarami, wzniesionego z cegły ceramicznej, pełnej na zaprawie wapiennej, otynkowanego, zwieńczonego jednospadowym zadaszeniem krytym dachówką ceramiczną marsylską. Odcinek frontowy ogrodzenia (południowo-zachodni), w swej części zachodniej posiada współczesną formę (trzy przęsła obejmujące bramę główną oraz ujmujące ją przęsła), zaś w części wschodniej formę historyczną (mur pełny). W przęśle usytuowanym w osi fasady kościoła, znajduje się dwuskrzydłowa brama, o skrzydłach ażurowych, wykonanych z kutych, żelaznych prętów o

dekoracyjnym wzorze, które zawieszone są na murowanych, tynkowanych słupkach zwieńczonych stożkowo (słupki posiadają wtórną formę). Brama ujęta jest dwoma przęsłami o murowanej partii cokołowej oraz górnej partii, ażurowej, wykonanej ze stalowych prętów (forma wtórna), w przęśle od strony zachodniej znajduje się jednoskrzydłowa furta o formie analogicznej jak wrota bramowe. Przęsła wschodnie frontowej części ogrodzenia posiadają formę analogiczną jak pozostałe odcinki ogrodzenia. Poza furta i bramą w obrębie frontowej części ogrodzenia, kolejne trzy, jednoskrzydłowe furty usytuowane są w obrębie odcinka północno-zachodniego ogrodzenia (w osi wejścia do kruchty kościoła), a także w narożach wschodnim i południowym ogrodzenia. W narożu zachodnim terenu przykościelnego, znajduje się parterowy budynek dawnej kaplicy pogrzebowej zwieńczony dzwonnica, do którego przylegają frontowy oraz boczny (południowo-zachodni) odcinek ogrodzenia. Wpis do rejestru zabytków nie obejmuje budynku dawnej kaplicy pogrzebowej z dzwonnica. Teren przykościelny obejmuje część nieruchomości gruntowej, położonej przy ul. Szkolnej 2/4, oznaczonej geodezyjnie jako działka nr 96 w obrębie 13, w granicach wyznaczonych ogrodzeniem terenu przykościelnego oraz elewacjami frontową (południowo-zachodnią) i boczną (północno-zachodnią) budynku dawnej kaplicy pogrzebowej.

Kościół pw. Św. Bartłomieja Apostoła w Makowiskach

Cmentarz przykościelny w Makowiskach

Zabytkowy cmentarz przykościelny powstał w XV w. Położony był w południowej części wsi, ulokowany przy drodze z Brzeźnicy do Pajęczna. Obszar cmentarza znajdował

się na skarpie oraz był ogrodzony murem. Ogólna powierzchnia cmentarza zajmowała 0,15 hektarów. W sąsiedztwie cmentarza znajdował się Kościół z 1842 roku. Cmentarz został zlikwidowany w XIX w. Obecnie znajdują się tam miejsce po cmentarzu przykościelnym.

Cmentarz przykościelny w Makowiskach

Dom parafialny w miejscowości Makowiska

Zabytkowy obiekt budowlany wybudowany został w 1925 roku. Dom pełni funkcję kultową oraz posiada dobry stan techniczny. Znajduje się na ulicy Radomszczańskiej w Makowisku. Centralna część budynku posiada dwie kondygnacje, natomiast boczne są niższe sięgające około 3 metrów. Obiekt posiada dach mieszany, dwuspadowy w wyższej części oraz jednospadowy po lewej i prawej stronie budynku, oba typy dachów pokrywa blacha. Dom parafialny od strony frontowej posiada attykę. Cały budynek jest podpiwniczony.

Dom parafialny w miejscowości Makowiska

Dworek mieszkalny w miejscowości Makowiska

Dworek mieszkalny w miejscowości Makowiska. Został wzniesiony w I połowie XIX wieku.

Murowany obiekt powstał na planie prostokąta od frontu z ryzalitem (tworzącym w fasadzie piętrowy ganek). Stropy drewniane, tynkowane na trzcinie. Jest to parterowy budynek z użytkowym poddaszem. Układ wnętrza jest dwutraktowy, a dach dwuspadowy, kryty blachą. Schody zewnętrzne murowane, frontowe, jednobiegowe z podestem. We wschodniej części znajduje się sklepiona piwnica (wsparta na 3 murowanych filarach). Jest ona dostępna jedynie po schodach z zewnątrz budynku. Drzwi są stare i zniszczone. Właścicielem dworu na początku XX wieku był Władysław Meyer. Niegdyś znajdowała się tam szkoła podstawowa. Do 2004 roku pełnił on funkcję Filii Biblioteki Publicznej w Pajęcznie. Otoczenie dworu stanowią pozostałości parku z pojedynczym starodrzewem i stawem. W wyniku wojny ziemie dworskie rozparcelowano.

Dworek mieszkalny w miejscowości Makowiska

Zespół dworsko-parkowy w Makowiskach

Całość założenia obejmuje:

- Dwór zlokalizowany na terenie działki nr 66/8, obr. 13 Makowiska
 - ◆ Budynek w obrysie murów zewnętrznych wraz z przybudówką przy elewacji bocznej – północno-wschodniej, zwieńczoną tarasem w kondygnacji poddasza
 - ◆ Schody zewnętrzne, jednobiegowe, poprzedzające wejście główne oraz zejście do piwnicy

- ◆ Wnętrze dworu wraz z układem pomieszczeń oraz elementami wyposażenia

Ochronie nie podlegają jedynie schody poprzedzające wejście do przybudówki

- Park zlokalizowany na działkach nr 95, 66/4, 66/8, 66/19, oraz części działki nr 66/6, obr. 13 Makowska

Dwór wzniesiony został w centralnej części parku w połowie XIX w. Jest to budynek parterowy z częścią poddasza użytkowego oraz piwnicą. Zbudowany w stylu neorenesansowej „wili włoskiej” na planie prostokąta z dwoma ryzalitami. Zwieńczony został dachem dwuspadowym z facjatami i pokryty blachą. W elewacji zachowały się detale architektoniczne tj.: boniowania, gzymsy, obramienia okien, ozdobne końcówki krokwi i belek stropowych. Zachowała się zdecydowana większość oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej wewnątrz i na zewnątrz budynku. Wnętrze prezentuje pierwotny układ pomieszczeń, nieznacznie zakłócony wtórnymi podziałami a także okazałą, ozdobną balustradę schodów.

Założenie parkowe obejmuje centralną część z dworem i reliktem dawnego podjazdu oraz gazonami. Dwór otoczony jest pojedynczymi egzemplarzami starodrzewu, skupinami topoli siki oraz licznymi krzewami. Na północny-zachód od dworu znajduje się polana przeznaczona niegdyś na ogród użytkowy. Północną granicę parku wyznacza szpaler drzew liściastych i iglastych. Główną oś założenia stanowi układ wodny w postaci 4 stawów powiązanych kanałem (z czego dwa znajdują się poza strefą ochrony konserwatorskiej). W pobliżu parku, w jego południowo-zachodniej części zlokalizowany jest zespół kościelny kościoła p.w. Św. Bartłomieja Apostoła.

Zespół dworsko-parkowy w Makowiskach

Park w Makowiskach

Park podworski zlokalizowany jest przy ulicy Szkolnej w miejscowości Makowiska, na wschód od drogi do Pajęczna. Na jego terenie znajduje się dworek mieszkalny. Park powstał w tym samym czasie co dwór czyli w 1925 roku. Pełni funkcję rekreacyjno-turystyczną. W obrębie parku zachowały się pojedyncze egzemplarze starodrzewu oraz staw.

Park w Makowiskach

Cmentarz przykościelny w Pajęcznie

Zabytkowy cmentarz przykościelny znajdujący się w centrum miejscowości Pajęczno, ulica Kościuszki powstały w XIV wieku. Założenie otacza zabytkowy kościół parafialny rzymsko-katolicki w.p. pw. Wniebowzięcia M.B i Leonarda z 1522 r. Obszar cmentarza znajduje się na terenie płaskim, zajmuje powierzchnię 0,27 hektarów. Teren jest ogrodzony. Nekropolia posiada zabytkowy nagrobek Antoniego i Antoniny Stawianowskich, mający wysokie znaczenie historyczne. Cmentarz został zamknięty w drugiej połowie XIX w.

Cmentarz przykościelny w Pajęcznie

Cmentarz rzymskokatolicki w Pajęcznie

Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki znajduje się przy ulicy Cmentarnej w Pajęcznie. Pochodzi z pierwszej połowy XIX w. Obiekt położony jest we wschodniej części miasta, wzdłuż drogi prowadzącej do Strzelc Wielkich. Znajduje się na terenie płaskim, a w jego sąsiedztwie znajdują się tereny zurbanizowane. Ogólna powierzchnia cmentarza zajmuję 2,5 hektara. Pierwotny kształt cmentarza został zmieniony po licznych powiększeniach jego powierzchni. Na jego terenie znajdują się liczne zabytkowe pomniki nagrobne. Jednym z grobów o znaczeniu historycznym jest nagrobek dziedzica Dylowa z 1897 r. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1851 roku. Założenie posiada zachowane 4 nagrobki i grobowiec z II poł. XIX w. i ok. 70 nagrobków i 3 grobowce z I poł. XX w. Mur i brama cmentarna pochodzą z pocz. XX w. założenie posiada zachowany układ pierwotnej nekropolii oraz wartościowy starodrzew. Cmentarz rozplanowany jest na regularnej siatce alei, a groby są w częściowo zakłóconym układzie rzędownym. Cmentarz został wskazany do ujęcia w rej. zabytków przez Komisję Ewidencyjną Cmentarzy w Polsce w protokole z dnia 22.XI.1988r./pismo BE-cm/08/88-1659. Obecnie cmentarz podlega prawnej ochronie konserwatorskiej na mocy decyzji o wpisie do rejestru zabytków A/499/89 z dnia 22.11.1989r.

Cmentarz rzymskokatolicki w Pajęcznie

Cmentarz żydowski w Pajęcznie

Zabytkowy Cmentarz znajduje się w miejscowości Pajęczno. Cmentarz znajdował się na grzbiecie wzgórza na północ od centrum miasta, 300m na zachód od drogi Pajęczno-Biała. Został on założony przed 1880 r., natomiast zamknięty został w 1943 r. Nagrobki wówczas zużyte zostały do wybrukowania ul. Mickiewicza oraz wyłożeniu stawu przy ul. Źródelnej. Powierzchnia cmentarza zajmowała 1 hektar. Po czasach wojny na terenie przyległym wydobywano żwir i piach, stopniowo przechodząc z eksploatacją na obszar dawnego cmentarza. Teren został porośnięty lasem.

Cmentarz żydowski w Pajęcznie

Kościół pw. Wniebowzięcia M.B w Pajęcznie

Kościół pw. Wniebowzięcia NMB znajduje się w centrum miejscowości Pajęczno. Pierwotny budynek został wybudowany w 1140 roku. Okazał się być jednak za mały, więc został rozebrany. Obecny obiekt został konsekrowany 11 sierpnia 1754 roku. Otacza go park. Nr rej.: 10/29 z 15.06.1946 r i 249 z 30.08.1967 r.

Budynek jest jednokondygnacyjny, orientowany z cechami klasycyzującego baroku. Powstał na nieregularnym planie połączonych ze sobą prostokątów. Jest to zwarta bryła, nakryta dachami dwuspadowymi. Najwyższą część stanowi czterokondygnacyjna wieża umieszczona na przedłużeniu nawy, zwieńczona hełmem z latarnią. W ścianach widnieją otwory okienne zwieńczone półkoliście. Nawa kościoła złożona jest z dwóch przęseł. Od północnej strony znajduje się kaplica św. Leonarda, którą wzniesiono z cegły pełnej na zaprawie wapiennej. Zastosowano w jej przypadku sklepienie ceglane kolebkowe. Wejście do kaplicy występuje w postaci dużego otworu arkadowego. We wnętrzu kościoła (w ołtarzu głównym) można cenny obraz NMP Pajęczańskiej Matki Bożej. Nieznany jest jego czas powstania. Ściany i sklepienia pokryte są malowidłami z XX wieku.

Kościół pw. Wniebowzięcia M.B w Pajęcznie

Kaplica przydrożna w Pajęcznie

Murowana kapliczka przydrożna rzymsko-katolicka zlokalizowana jest przy ulicy 1 Maja w miejscowości Pajęczno. Czas powstania obiektu szacuję się na rok 1927. Kaplica posiada czterospadowy daszek pokryty dachówką ceramiczną, dodatkowo odznacza się niebieskimi drzwiczkami znajdującymi się frontem do drogi.

Kaplica przydrożna w Pajęcznie

Kiosk przykościelny w Pajęcznie

Zabytkowy obiekt powstał w 1748 roku oraz znajduje się przy Placu dworcowym. W sąsiedztwie kaplicy znajduje się zabytkowy Kościół pw. Wniebowzięcia M.B. Materiałem wykorzystywanym do budowy kaplicy była cegła. Kaplica posiada szaro żółte ubarwienie.

Kiosk przykościelny w Pajęcznie

Plebania w Pajęcznie

Zabytkowa plebania znajduje się przy Kościele pw. Wniebowzięcia M.B przy Placu dworcowym. Powstanie obiektu szacuje się na rok 1900. Budynek został wykonany z cegły

oraz posiada dach dwuspadowy pokryty blachą. Plebania posiada konstrukcję jednokondygnacyjną.

Plebania w Pajęcznie

Stodoła w Pajęcznie

Zabytkowa stodoła zlokalizowana jest w obrębie zespołu kościoła parafialnego. Obok zlokalizowany jest również obiekt drewniany o bardzo złym stanie technicznym. Budynek powstał w 1930 roku. Obiekt drewniany, jednokondygnacyjny, posiada dach dwuspadowy pokryty dachówką ceramiczną. Postępująca degradacja zabytku.

Obiekt w złym stanie technicznym. Konieczne podjęcie pilnych działań remontowych.

Stodoła w Pajęczynie

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 41/43

Zabytkowy dom w Pajęcznie znajdujący się przy ulicy Kościuszki to murowany budynek jednokondygnacyjny posiadający poddasze nieużytkowe. Jego powstanie datuje się na początek XIX w. Obiekt był przebudowywany i modernizowany w latach 1926 oraz 1962. Narożny dom kończy szereg zabudowy, zwartej południowej pierzei ulicy Kościuszki. Obiekt znajduje się na niewielkiej prostokątnej działce w południowo wschodnim narożniku skrzyżowania ulic Kościuszki i Kruczej. Pierwotnie dom założony był na planie

prostokąta, lecz z czasem od tylnej strony powstały dwie prostopadłe dobudówki. Obiekt posiada więźbę dachową drewnianą jętkową, gdzie nad przybudówkami znajdują się więźba krokwiowo-jętkowa. Dach jest dwuspadowy pokryty papą bitumiczną. Bryłę obiektu można opisać jako rozczłonkowaną nieregularną, prostopadłościenną. Budynek pierwotnie pełnił funkcję mieszkaniową lecz obecnie jest do obiekt handlowo usługowy. Całość stanowi powierzchnię 130 m², kubaturę równą 650 m³. Uwagę zwraca portyk z trójkątnym szczytem wsparty na dwóch parach doryckich półkolumn.

Nr. Rejestru A-649 z dnia 31.08.1967

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 41/43

Dom mieszkalny w Pajęcznie ul. Kościuszki 5a

Zabytkowy domu zlokalizowany jest przy ulicy Kościuszki 5a , usytuowany frontem do drogi publicznej. Powstał na początku XX wieku. Dom murowany, jednokondygnacyjny. Posiada dach dwuspadowy, pokryty dachówką. Obiekt wykorzystywany w celach mieszkaniowych.

Dom mieszkalny w Pajęcznie ul. Kościuszki 5a

Dom usługowy w Pajęcznie ul. Kościuszki 33

Dom zlokalizowany na ulicy Kościuszki 33 znajduje się przy skrzyżowaniu dróg Kościuszki i Drojowej, Wchodzi w skład pierzei ulicy Kościuszki. Powstał na początku XX wieku. Budynek z cegły, posiada dach naczółkowy, pokryty papą. przeznaczony pod działalność usługową.

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 33

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 55

Dom o adresie ul. Kościuszki 55, zlokalizowany jest na skrzyżowaniu dróg Kościuszki z Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Powstał w połowie XIX wieku. Obiekt murowany, posiadający dach wielospadowy, pokryty papą. Dom posiada jedną kondygnację i poddasze. Budynek przeznaczony pod działalność usługową (sklep).

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 55

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 56

Budynek znajduje się na ulicy Kościuszki 56, zlokalizowany jest na skrzyżowaniu dróg Kościuszki oraz Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Dom powstał na początku

XX wieku. Obiekt murowany, jednokondygnacyjny, dach wielospadowym, pokryty blachą. Dom przeznaczony pod działalność usługową (sklep).

Dom w Pajęcznie ul. Kościuszki 56

Dom w Pajęcznie ul. Parkowa 14/16

Dom zlokalizowany przy ulicy Parkowej 14/16. Powstał na początku XX wieku. Obiekt murowany, jednokondygnacyjny, dach dwuspadowy pokryty papą.

Dom w Pajęcznie ul. Parkowa 14/16

Kapliczka w Patrykowie

Zabytkowa kapliczka oraz krzyż znajdują się w rozwidleni dróg, naprzeciwko remizy Ochotniczej Straży Pożarnej.

Krzyż wymaga podjęcia działań rewaloryzacyjnych i zamieszczenia na postumencie.

kapliczka w Patrzykowie

Kapliczka rzymsko – katolicka w Jankach

Kapliczka rzymsko – katolicka zlokalizowana jest na skrzyżowaniu drogi krajowej nr 42 z drogą gminną w miejscowości Janki. Powstała na początku XX w. materiałem budowlanym obiektu jest cegła, kapliczka została otynkowana i pomalowana. Na szczycie znajduje się krzyż przyozdobiony obręczą z kwiatów.

Kapliczka rzymsko – katolicka w Jankach

Kapliczka rzymsko- katolicka w Jankach

Zabytkowa kapliczka znajduje się przy drodze głównej w Jankach, a dokładniej obok supermarketu „Dino”. Obiekt powstał w ok. 1990 roku. Krzyż został wykonany przez miejscowego kowala artystycznego. Umieszczony jest na kamieniu naturalnym. Obiekt posiada ogrodzenie.

Kapliczka rzymsko- katolicka w Jankach

Kościół rzymsko-katolicki p.w. Św. Stanisława w Jankach

Na miejscu obecnego murowanego kościoła z 1914 roku, stał drewniany kościół powstały w 1728 roku. Obiekt po latach użytkowania na przełomie XVIII i XIX stulecia odznaczał się złym stanem technicznym. Ostatecznie postanowiono kaplicę wyburzyć na rzecz obecnej świątyni będącej symbolem kultury. Obiekt z 1914 roku to ceglana konstrukcja pełniąca funkcję sakralną. Posiada dwuspadowy dach pokryty blachą. Na szczycie świątyni znajdują się sygnaturka, posiadająca niewielkiej wielkości dzwon.

Kościół rzymsko-katolicki p.w. Św. Stanisława w Jankach

Leśniczówka (dom nr 2) w Ładzinie

Obiekt budowlany powstał w 1890 roku. Leśniczówka do niedawna wykorzystywana była do celów produkcyjnych. Obecnie obiekt nie jest użytkowany. Budynek posiada dwie kondygnacje, wraz z użytkowym poddaszem. Dach wielospadowy pokryty eternitem. Ściany pomalowane na kolor biały. Do głównych zagrożeń leśniczówki należy brak odpowiednich remontów, a co za tym idzie pogarszający się stan techniczny obiektu.

Leśniczówka (dom nr 2) w Ładzinie

Kapliczka w Ładzinie

Kapliczka rzymsko-katolicka powstała w ok. 1880 roku. Posiada metalowy krzyż posadzony w kamieniu, wykonany przez miejscowego kowala.

W czasie drugiej wojny światowej krzyż został zdemontowany z kamienia i ukryty przed Hitlerowcami. Po wojnie krzyż wrócił na swoje pierwotne miejsce. Od tego czasu otaczany jest opieką przez mieszkańców Ładzina.

Kapliczka w Ładzinie

Kapliczka w Łęczcach

Kapliczka rzymsko – katolicka zlokalizowana jest przy głównej drodze prowadzącej przez wieś Łęczce. Zbudowana w konstrukcji murowanej z cegły i zaprawy spoinowej w 1938 roku. Kapliczka składa się z cokołu, na którym zamontowano żelazny krzyż. Cokół został otynkowany i pomalowany oraz naniesiono na niego datę powstania obiektu.

Kapliczka w Ładzinie

Wapienniki

Wapienniki czyli piece szybowe służące do wypalania skał wapiennych w celu uzyskania z nich wapna palonego występują na terenie gminy Pajęczno m. in w Dylowie Rządowym. Metoda wypalania skał wapiennych polegała na rozgrzewaniu do temperatury 900-1000 °C wnętrza pieca. Piece pracowały w sposób ciągły. Otwór w górnej części szybu zasypywano na przemian kamieniem wapiennym i paliwem, którym było głównie drewno lub węgiel. Natomiast przez dolny szyb już wypalone wapno zostawało wybierane jako gotowy produkt. Zasoby wapienia pozyskiwano z okolicznych złóż wapieni pochodzących z okresu jury.

Wapienniki

Dziedzictwo kultury niematerialnej.

Obraz Matki Bożej Pajęczańskiej w obliczu II wojny światowej źródło: Justyna Stochniałek

Okres wojny był bardzo trudny dla mieszkańców Pajęczna, stanowiącego część Kraju Warty. Wprawdzie nie zostało ono zniszczone w takim stopniu jak okoliczne duże miejscowości: Wieluń, Radomsko czy Działoszyn, jednakże mieszkańcy Pajęczna poddani zostali silnym represjom. Myśl niemiecka zakładała stworzenie z terenu powiatu wieluńskiego (w tym właśnie Pajęczna) obszaru typowo niemieckiego. Przewidywano, iż sprowadzi się tu nawet 5000 Niemców. By zrealizować te idee w Pajęcznie 21 maja 1940 roku rozpoczęły się kolejne akcje przesiedleńcze. Z zagarniętych terenów wysyłano na roboty przymusowe do Niemiec. W lipcu 1940 roku z Pajęczna i okolicznych wiosek wywieziono ponad 2000 mieszkańców, których wymordowano w obozach. Oto jak przedstawiała się struktura mieszkańców Gminy Pajęczno wg spisu przeprowadzonego przez Niemców w 1939 roku: 10 068 mieszkańców, w tym: 9013 Polaków, 1 042 Żydów, 13 Niemców – z których 3 mówiło po niemiecku (dane opracowane na podst. książki J.K. Pachów „Pajęczno poprzez wieki”). Szczególny nacisk położyli Niemcy, tak jak i w całym kraju , na wymordowanie lokalnej elity intelektualnej, w tym duchownej. Liczne aresztowania, wywózka do obozów, a w konsekwencji śmierć spotkały pajęczańskich nauczycieli, księży, działaczy społecznych, co bardziej znaczących rolników. W 1939 roku urzędująca w Pajęcznie żandarmeria hitlerowska, podczas pierwszej łapanki aresztuje Władysław Tkaczyńskiego – kierownika szkoły miejskiej, Jana Szczepanika – nauczyciela, Jana Migalskiego – sekretarza gminy oraz Antoniego Hałaczkiewicza – rolnika. Ci, których w porę ostrzeżono ratowali życie wyjeżdżając

do GG. Kapłani katoliccy stanowili szczególne zagrożenie dla idei niemieckich. 6 października 1941 roku przeprowadzono powszechną ich brankę w Kraju Warty. W Pajęcznie został aresztowany proboszcz Aureliusz Chwiłowicz (od 1923 roku przebywający w parafii Pajęczno), dziekan dekanatu brzeźnickiego oraz wikariusz Władysław Adamus (który uciekł z transportu samochodowego). Aresztowanych, w tym księdza Chwiłowicza przetrzymywano 3 tygodnie w obozie tymczasowym w Łodzi, następnie 27 października 1941 roku wywieziono ich do Dachau. Ksiądz Chwiłowicz niezwykle ciężko zniósł trudy wyczerpującej podróży. Skrajnie wyczerpany trafił do obozu i otrzymał numer 28508. Wywieziono go wraz z inwalidami do Hortheim koło Linzu i tam 4 maja 1942 roku zagazowano. 21 listopada 1940 roku Niemcy utworzyli w Pajęcznie getto. Odizolowano około 1000 Żydów miejscowych i z okolicznych wiosek. Łącznie w latach 1941 – 1943 przez pajęczańskie getto przeszło jak podaje w swej książce Krzysztof Pach – około 30 000 Żydów. Po likwidacji getta pozostałych Żydów wywieziono do obozów. Przed odejściem transportu zebrano ich w kościele, przetrzymywano przez trzy dni bez jedzenia i bez picia, bez dopływu świeżego powietrza. Tych którzy nie wytrzymali tego trudu zabijano strzałem w głowę lub uderzeniem kolby i grzebano w nieoznaczonych mogiłach. Po wywiezieniu Żydów trwały kolejne wywózki Polaków, w tym również na roboty do Francji.

Pajęczańska świątynia była świadkiem wszystkich tych tragicznych wydarzeń. Zamknięty przez Niemców kościół, przeznaczony był na obóz przejściowy dla Żydów a następnie punkt zborny dla Polaków wywożonych na roboty , a jeszcze później na magazyn zbożowy i malarnię sprzętów produkowanych w stolarni. Został w tym czasie bardzo silnie zniszczony i zbezczeszczoney. Szczególnie narażony na niebezpieczeństwo był cudowny obraz Matki Bożej Pajęckiej.

LOS OBRAZU W LATACH 1939 – 1945

Od początku wojny obraz Matki Pajęckiej znajdował się w kościele. Odnowiony w 1936 roku staraniem księdza Chwiłowicza mógł jednak ulec całkowitemu zniszczeniu lub grabieży. W lipcu 1942 roku Niemcy, po przeprowadzeniu kolejnej łapanki, tym razem wśród młodzieży okolicznych wiosek, zamknęli tłum ludzi w kościele. Wywieziono ich rankiem następnego dnia w kierunku Wielunia. Ponieważ nie było w Pajęcznie już w tym czasie kapłanów, zwykli pajęczanie, wrośnięci jednak w to miasto, stali się tymi, którzy zainteresowali się losem swojej świątyni, a zwłaszcza obrazu. Jeden z nich – Wacław Popiel,

właśnie po tej lipcowej wywózkę młodzieży z miasta miał wachnię w mieście i zaszedł do kościoła, by ocenić jego stan. Zauważył, iż obraz Matki Boskiej jest zdjęty z ołtarza. Wyjęli go volksdeutsch Tadeusz Czarnecki – kowal z Siedlca oraz Żyd Szmul Jabłoński, którzy penetrowali kościół. Odłupywali oni już gwiazdy znad obrazu, myśląc iż są one złote. Kiedy okazało się, iż nie jest to złoto, jedynie szlifowany mosiądz, zaprzestali tych działań. Przygotowywali się do zdjęcia srebrnych ram. Przyjacielem Wacława Popiela w tym czasie była Antoni Durys z ul. Górnej w Pajęcznie, który pracował wówczas w stolarni u Franciszka Grzechowiaka. Do niego właśnie udał się W. Popiel, by wspólnie szukać ratunku dla obrazu. Durys powiedział o wszystkim swojemu szefowi – Grzechowiakowi, który jako szef SA w Pajęcznie mógł zabronić Czarneckiemu i Jabłońskiemu kradzieży. Tak też zrobił. Był to człowiek religijny, dlatego też może od razu pojechał do kościoła i przegonił intruzów. Franciszek Grzechowiak był przybyłym z Wielkopolski Polakiem, który jako jeden z pierwszych w Pajęcznie podpisał volkslistę. Założył on na terenie Pajęczna organizację S.A. (Sturmabteilungen – oddziały szturmowe) i brał udział w łapankach oraz obławach. Był początkowo kierownikiem tartaku, a w 1940 roku założył stolarnię., w której produkowano wyroby na potrzeby Wermachtu. Zatrudniał początkowo 40 – 50 Polaków. Liczba ta wzrosła nawet do 100. Był bardzo wymagającym pracodawcą, ale dbał o wyżywienie pracowników. Dał stałe zatrudnienie kilkudziesięciu Polakom, co wielu uchroniło od wywózki na roboty, bowiem osób ze stałym zatrudnieniem nie wywożono. Po wojnie F. Grzechowiak skazany został wyrokiem sądu w Radomsku na 10 lat więzienia i przepadek mienia. Do dziś jego postępowanie i osoba nie są jednoznacznie oceniane przez mieszkańców Pajęczna. Obraz pozostał w kościele. Wacław Popiel i Antoni Durys obawiali się o niego. Oczywiście nie mogli go wynieść zuchwale w ciągu dnia ze świątyni. Udali się jednakże do kościoła, postawili obraz na posadzce za ołtarzem, by nie rzucał się w oczy i tam pozostawili. Już pewnie wtedy Antoni Durys miał plan wyniesienia obrazu. To zadziwiające, że do tej pory Niemcy nim się nie zainteresowali i nie wywieźli. Być może nie zdawali sobie sprawy z jego wartości. Na tzw. organistówe przy kościele w Pajęcznie mieszkał Józef Chylewski. To do niego udał się Antoni Durys. Chylewski najprawdopodobniej wziął klucz od Jabłońskiego, który miał nad nim pieczę, nie mówiąc w jakim celu. Jak wspomina Wacław Popiel to na organistówe zrobiono dwustronny odcisk klucza do kościelnej kłódki, w kostce mydła. Sam klucz dorabiał najprawdopodobniej w tajemnicy Zygmunt Pach w kuźni u kowala Bojdy na ul. Górnej. Niektórzy z mieszkańców Pajęczna utrzymują, iż skoro kłódkę do drzwi kościelnych robił w roku 1933 Mieczysław Szlenk, to później jemu łatwiej było dorobić do niej klucz. A bliską rodziną Szlenka był Preczak, zajmujący się dorabianiem kluczy. Dorobienie więc klucza nie

było dla nich jakimkolwiek problemem. Jeszcze tego samego dnia, ale nocą 24 lipca 1942 roku Antoni Durys wyniósł obraz ze świątyni. Jak wynika z relacji członków rodziny Antoniego Durysa wyniesienie obrazu ze świątyni, do drwarki koło organistówki zamieszkałej przez Józefa Chylewskiego, a potem do domu Durysów, który znajdowała się na ul. Górnej, było niezwykle ryzykowne. Bardzo jasna wówczas noc, krążące po ulicach Pajęczna patroli niemieckiej żandarmerii z psami nie ułatwiały zadania. Pan Antoni Durys wspominał później, że była to najtrudniejsza, ale i zarazem najszcześniejsza noc w jego życiu. Marianna Durysowa pomagała mężowi. Stała najprawdopodobniej na warcie, gdzieś koło domu Zawadzkich, patrząc czy nikt nie idzie. Trasę wyniesienia chronił także umówiony z Durysem brat Józefa Chylewskiego – Michał Chylewski. Obraz szczęśliwie doniesiony do domu ukryto w szafie, odwracając go tyłem tak, iż sprawiało to wrażenie, iż jest to lipowy tył owej szafy. Wcześniej zdjętą sukienkę oraz cenne ramy wraz z wyniesionymi z kościoła : srebrną monstrancją, szatami liturgicznymi, sztandarem Polskiej Organizacji Wojskowej z 1917 roku z napisem „Polska powstaje aby żyć” i Matką Boską Częstochowską na drugiej stronie, 2 małymi sztandarami stowarzyszeń katolickiej młodzieży męskiej i żeńskiej, książką pt. „Lista 27 – miu z powstania styczniowego”, Antoni Durys ukrył na strychu swojego domu w plewach, będących ociepleniem stropu. Nikt nie szukał obrazu Matki Pajęckiej aż do roku 1944, kiedy to do Pajęczna zjechali niemieccy tzw. historycy sztuki – gestapo w Wielunia – w poszukiwaniu cennych dzieł. Przypomnieli oni sobie o obrazie zdobiącym niegdyś ołtarz kościoła. Wiedzieli konkretnie czego poszukiwali. Powstało nie lada zamieszanie. Na szczęście udało się znaleźć jakieś wytłumaczenie dotyczące zniknięcia obrazu. Otóż jak wytłumaczono Niemcom, w kościele swojego czasu przetrzymywali byli Żydzi, których potem wywieziono do obozów. Przez trzy dni przebywali w straszliwych warunkach, bez dopływu powietrza. Próbowali dostać się do okien niszcząc wszystko to, co znajdowało się w kościele. W ten sposób zniszczono wiele sprzętów i obrazów. Po tym wydarzeniu ówczesny sołtys Andrzej Hałaczekiewicz zwrócił się do niemieckiego komisarza z zapytaniem co ma zrobić ze zniszczonymi feretronami. Ten, nie znając się na sztuce, kazał wszystko spalić na pajęczańskich łąkach. Tak też się stało. Kiedy więc owi historycy sztuki przyjechali do Pajęczna sołtys oraz komisarz niemiecki zeznali to zgodnie. Stwierdzono iż wówczas obraz także uległ zniszczeniu. Tak naprawdę nie uwierzono jednak do końca w tę historię, rozpoczęto przeszukiwania w wybranych domach. Tak się złożyło, iż do rewizji doszło także w domu Durysów (być może dlatego, iż wcześniej ojciec Antoniego Durysa był kościelnym w miejscowym kościele). Oto jak Pelagia Zajac, siostra Marianny Durysowej opisuje tę historię w swoich zapiskach:

„Przychodzi do mnie sąsiad Solecki Józef i mówi: szwagier wasz – Durys jest aresztowany (zabrano go ze stolarni Grzechowiaka, gdzie pracował – przyp. Autora), jest na posterunku. Ja idę do siostry Durysowej z wiadomością, że mąż jej jest na posterunku i lada chwila mogą być u niej. Nie skończyłam, a tu już żandarmi przechodzą koło okna. Siostra tylko zdążyła wypowiedzieć słowa: Matko Boża Pajęcka, ratuj rodzinę całą i samą siebie. Mnie żandarmi wylegitymowali i wyrzucili z mieszkania siostry.” (Z zapisanych wspomnień Pelagii Zajęc – zbiory rodziny Cytarzyńskich).

Przeszukanie, mimo iż szukający zaglądali do szafy, dotykali wręcz lipowych desek ukrytego tam, stojącego tyłem obrazu, niczego nie wykazało. Owa rewizja bardzo wystraszyła jednakże rodzinę Durysów, mimo, że prawie nikt nie wiedział o tym, że obraz jest przetrzymywany w ich domu, nogi ugiwały się pod domownikami. Przetrzymywanie obrazu we własnym mieszkaniu stało się więc prawdziwie niebezpieczne. Postanowiono, iż trzeba w innym, nieznanym nikomu, bezpieczniejszym miejscu ukryć obraz. Z desek kradzionych i potajemnie wynoszonych ze stolarni Grzechowiaka Durys w tajemnicy zbudował specjalną skrzynię – wąską a długą, w której umieścił obraz bez ram. Z pomocą rodziny zawinął go w biały worek płócienny uszyty przez Pelagię Zajęc, obłożono go jeszcze dwukrotnie papą, która chronić miała przed wilgocią, pergaminem, z góry jeszcze raz zakryto, zamknięto skrzynię i tak zabezpieczony obraz Durys znów z pomocą Popiela zakopali na cmentarzu parafialnym w Pajęcznie, tuż przed grobem rodziny Durysów. Działo się to wszystko w nocy z 6 na 7 sierpnia 1944 roku. Oto jak nieżyjący już dziś Wacław Popiel wspomina tamte wydarzenia :

„Wsunęliśmy obraz w skrzynię i w nocy, wpół do dwunastej wynieśliśmy na cmentarz. Nikt i tym razem nie przeszkodził. Na cmentarz dostaliśmy się przez ogrody, potem przez mur. Oparliśmy obraz o grobowiec tam, gdzie dzisiaj stoi pamiątkowa tablica. Wszystko w absolutnej ciszy, w blasku jaskrawo świecącego księżyca, który akurat był w pełni. Rozpostarliśmy na trawniku kapę wziętą z domu Antoniego. Antoni kopał wysypując ziemię z worka, a grudki, które spadały gdzieś na boki zostały na kapie. Delikatnie, żeby nie wydać żadnego odgłosu, wysypywałem tę ziemię w krzaki. Durys też kopał w ciszy, bez żadnego odgłosu. Wyszliśmy z cmentarza około 2 w nocy. Potem, kiedy się przyglądaliśmy naszej pracy okazało się, że nie ma żadnego śladu kopania. Wykopana jama była przykryta darnią, tak, że niczym nie odróżniała się od reszty otoczenia i nic nie wskazywało na to, że ktoś kopał przy grobie.” („Nasze Pajęczno” Nr 8/1993)

Tak schowany i jak tylko to było możliwe zabezpieczony obraz Matki Bożej Pajęckiej przeleżał na cmentarzu kilka miesięcy. Antoni Durys obawiał się o to, że obraz jednak się zniszczy, że zawilgotnieje. Znów wraz z Wacławem Popielem, już po wyzwoleniu, wydobyli go z kryjówki. Z bijącym sercem odwijano kolejne warstwy zabezpieczających go materiałów, mając nadzieję, iż wilgoć go nie uszkodziła. Okazało się, że zniszczeń nie było. Jedynie pod okiem Matki Boskiej, po prawej stronie pojawił się niewielki odprysk wielkości paznokcia, a drugi na ręce w okolicy nadgarstka. Pleśni nie było. Obraz, który po raz drugi trafił do domu Durysów otoczono szczególną czcią. Ustawiono przy nim ołtarzyk, modlono się, dziękowano za uratowanie z pożogi wojennej. Kościół w Pajęcznie po wyzwoleniu wolno wracał do swego poprzedniego stanu. Staraniem nowego proboszcza – Księdza Stanisława Nejmana wysprzątano go, odnowiono, by był gotowy na przyjęcie swojej Matki. Obraz 4 marca 1945 roku wystawiono na szczycie domu Durysów, by wszyscy mieszkańcy Pajęczna, którzy nie wiedzieli tak naprawdę, co działo się z nim przez okres okupacji, mogli oddać mu cześć. Na ścianie tej zawieszono także wspomniany już sztandar POW, a także transparent z napisem: „Królowo Korony Polskiej módl się za nami”. I właśnie 4 marca 1945 roku, w marcową niedzielę św. Kazimierza, śpiewając pieśń „Serdeczna Matko...” uroczyste przeniesiono obraz z domu Durysów przy ul. Górnej, ulicą Kościuszki do kościoła i umieszczono go na swoim miejscu – ołtarzu głównym. We wspaniałej procesji wzięli udział niemal wszyscy mieszkańcy Pajęczna, w tym strażacy, dziewczęta ubrane w stroje krakowskie: Zenobia Szukalska i Czesława Grygiel. Obraz niesiono na ramionach, dźwigali go najprawdopodobniej: Józef Gajęcki z ul. Poprzecznej (brat Marianny Durysowej), Stanisław Tadeusz Gajęcki z ul. Kościelnej (dziś Parkowa), Jan Chwilczyński z ul. Kościelnej (dziś Parkowej) oraz Wacław Popiel. Już w 1945 roku, staraniem księdza Nejmana wydany został pamiątkowy obrazek Matki Boskiej Pajęckiej. Umieszczono na niej krótką historię obrazu, a także modlitwę do Matki Boskiej Pajęckiej. Po raz pierwszy zezwolenie na druk tej modlitwy wydał Książęco-Biskupi Konsystorz w Krakowie w 1919 roku. W 1945 do historii obrazu dołączono jego wojenne losy. Modlitwa na pamiątkowym obrazku brzmi:

„O Najświętsza Boga Rodzicielko Maryjo, w cudownym obrazie Pajęckim od wieków sławna, weźmij pod swoją świętą opiekę domy, rodziny i majątności nasze. O Najświętsza Matko Boża Pajęcka wiernym czcicielom i sługom Twoim na drodze do zbawienia bądź Patronką. Wspieraj nas, zachęcaj i broń od zatracenia wiecznego. Panie Jezu Chryste, któryś nam najświętszą Rodzicielkę swoją czcić rozkazał, daj tym wszystkim, którzy ją w cudownym

Obrazie Pajęckim czcimy , Jej i Twoją opieką za życia się cieszyć. Który żyjesz i królujesz na wieki wieków Amen.” OPIEKA MATKI BOSKIEJ PAJĘCZAŃSKIEJ

Wśród wiernych od wieków panuje przekonanie o tym, iż za pośrednictwem Matki Bożej Pajęckiej można uzyskać specjalne łaski. Przecież od wieków pielgrzymowali tu wierni, zostawiali wota dziękczynne. Ks. Stanisław z Łowicza opisywał już cudowne uzdrowienia w XVI wieku. Przekazuje nam to Ks. Alojzy Fridrich cytując nieznane nam dzieło ks. Stanisław “Historia o cudownym obrazie NMP Pajęckiej”: „W tym roku 1539 po odnowieniu obrazu NMP prawie każdej niedzieli przy tym obrazie działy się cuda, za sprawą Matki Bożej nad wszystkimi chorymi, cierpiącymi, niedomagającymi, ślepymi, pozbawionymi mowy, którzy ze wszystkich stron przybywali do Pajęczna składając swe śluby i ofiary Bogu i Najświętszej Maryi Pannie , za tak wielkie dobrodziejstwa ogłaszane z ambony”. Informacje o cudach dokonywanych za wstawiennictwem Matki Pajęckiej, informacje o wotach i powodach dla których trafiały na ołtarze pojawiały się jeszcze sporadycznie w następnych wiekach, ale już w XIX i XX żadnych zapisów nie znajdziemy, mimo, iż w ludzkiej pamięci przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Tak więc wszelkie zapisy łask, których było wiele, zaginęły lub uległy spaleni, wielu z nich nigdy nie spisano. Mieszkańcy Pajęczna są jednak przekonani, iż wiele autentycznych wydarzeń miało szczęśliwe zakończenie tylko dzięki wstawiennictwu NMP Pajęckiej. Szczególnie mocno wiarę w cudowną moc obrazu z pajęczańskiego kościoła dało się odczuć w czasie II wojny światowej i tuż po niej. Przytoczę tu kilka wydarzeń, które zapamiętali mieszkańcy Pajęczna, a które oceniają jako cudowne ocalenia lub uzdrowienia za przyczyną Matki Bożej Pajęckiej. Pierwsze z nich odnosi do wydarzeń z września 1939 roku. Już w pierwszych dniach swego pobytu w Pajęcznie Niemcy zgonili wszystkich na pastwisko gromadzkie koło stodół, osobno dzieci, kobiety i mężczyzn. Naprzeciw nich ustawiono karabiny maszynowe gotowe do rozstrzelania zebranych. Strach ogarnął wszystkich. Modlono się do Matki Pajęckiej. W ostatniej chwili przyjechał żołnierz na koniu i przywiózł jakieś pismo. Po jego odczytaniu oficer dowodzący akcją odwołał wszystko, kazał zrewidować wszystkich i powrócić do domów. Podobnie było i później – wszystkich młodych mężczyzn zgromadzono na ul. Kościuszki, załadowano na ciężarówki i przy wielkim płaczu matek i żon oraz dzieci wyruszono w stronę Wielunia, na wywózkę do Niemiec. Znów wznoszono modlitwy do Matki Pajęckiej. Po ujechaniu kilkunastu kilometrów niespodziewanie dla Niemców okazało się, iż most na Warcie w Krzeczowie został wysadzony i dalszy transport nie był możliwy. Ciężarówki z ludźmi wróciły do Pajęczna. Za prawdziwy, choć nigdzie nie zapisany cud uważają mieszkańcy Pajęczna, zwłaszcza ci,

k którzy przeżyli okupację uzdrowienie chłopca podczas procesji w roku 1945, kiedy to przenoszono obraz Matki Pajęckiej z domu Durysów do kościoła. Oto jak opisuje to Pelagia Zajac:

„Przyszła do tej izdebki Maryi (domu Durysów) stroskana i zapłakana matka ziemska, prosząc o zdrowie swojego małego synka, który leżał nieprzytomny, gdy usłyszała od lekarzy, że nie ma ratunku dla dziecka, szukała uzdrowienia u Maryi. A. Durys zdjął ze szyi medalik Niepokalanej, dotknął do obrazu i podał zrozpaczonej matce, by zawiesiła na szyjce dziecka. O dziwo, gdy procesja przechodziła niedaleko jej ulicy, usłyszała śpiew i orkiestrę. Wiedziała, że prowadzą Maryję do kościoła, trzymała dziecko nieprzytomne na swoich rękach i modliła się w tym czasie. Dziecko otworzyło oczka i zawołało mama. Ten fakt jest aktualny (autentyczny) nikomu nie przyszło do głowy, aby zapisać w kronice, a lekarze by potwierdzili.” (Z zapisanych wspomnień Pelagii Zajac – zbiory rodziny Cytarzyńskich). Jak mówią świadkowie historia ta odnosiła się to rodziny Golców z Poznania, która przyjechała do Pajęczna.

Wszystkie te i wiele innych (samo ocalenie obrazu i rodziny Durysów) faktów wierzący mieszkańcy Pajęczna, zwłaszcza poprzednich pokoleń, uznają za dary od Matki Pajęczańskiej. Dlatego też szczególnie mocno wszyscy pragnęli od lat jej koronacji. Jak relacjonują znajomi Wacława Popiela oraz Antoniego Durysa szczególnym ich pragnieniem była chęć doczekania dnia koronacji obrazu Matki Boskiej Pajęczańskiej. Oni nie doczekali, ale my będziemy o nich jako tych, którzy ocalili obraz, pamiętać także w tym dniu.

PAMIĘĆ

Wydarzenia związane z losem obrazu w czasie II wojny są silnie zakorzenione w pamięci pajęczan. Trud Antoniego Durysa i Wacława Popiela jest szanowany i doceniany . Staraniem Pomocników Maryi Matki Kościoła działających w Pajęcznie wybudowano na cmentarzu w Pajęcznie, w miejscu przechowywania cudownego obrazu, tuż przed grobem rodzinnym Durysów (w pracach tych brał udział żyjący jeszcze Wacław Popiel) , pamiątkową tablicę granitową z napisem:

„W tym miejscu ukryty został w czasie II wojny światowej Łaskami słynący Obraz Matki Bożej Pajęckiej przez Antoniego Durysa i Wacława Popiela. Pomocnicy Maryi Matki Kościoła i

wdzięczni Parafianie. Pajęczno – 1993 r.” Tablicę poświęcił obecny na uroczystości arcybiskup Stanisław Nowak. Jej odsłonięcia dokonywał Wacław Popiel wraz z Marianną Durys . Były to uroczystości inaugurujące okres przygotowań do Koronacji Obrazu Matki Bożej Pajęczańskiej.

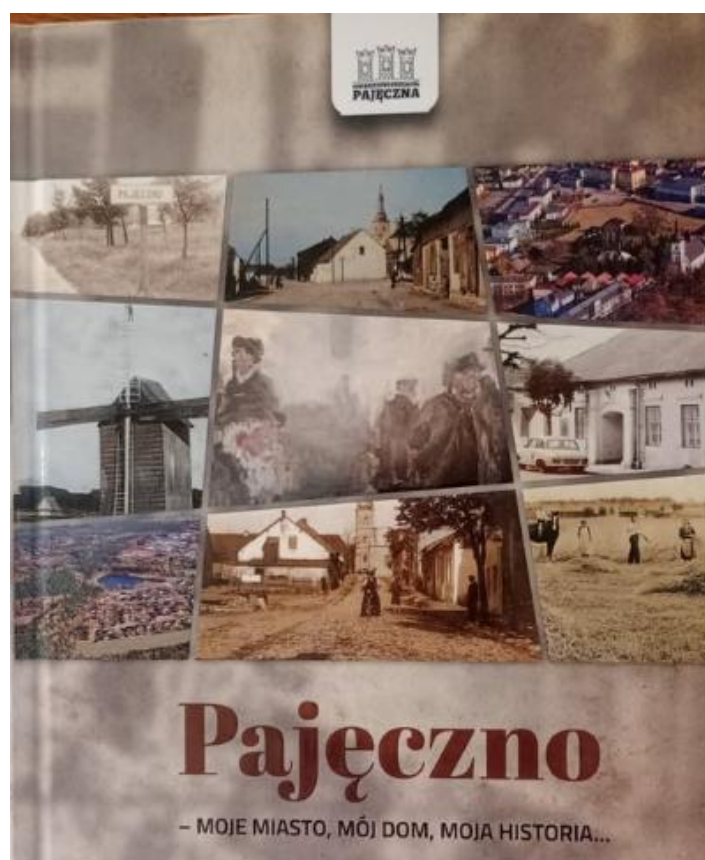
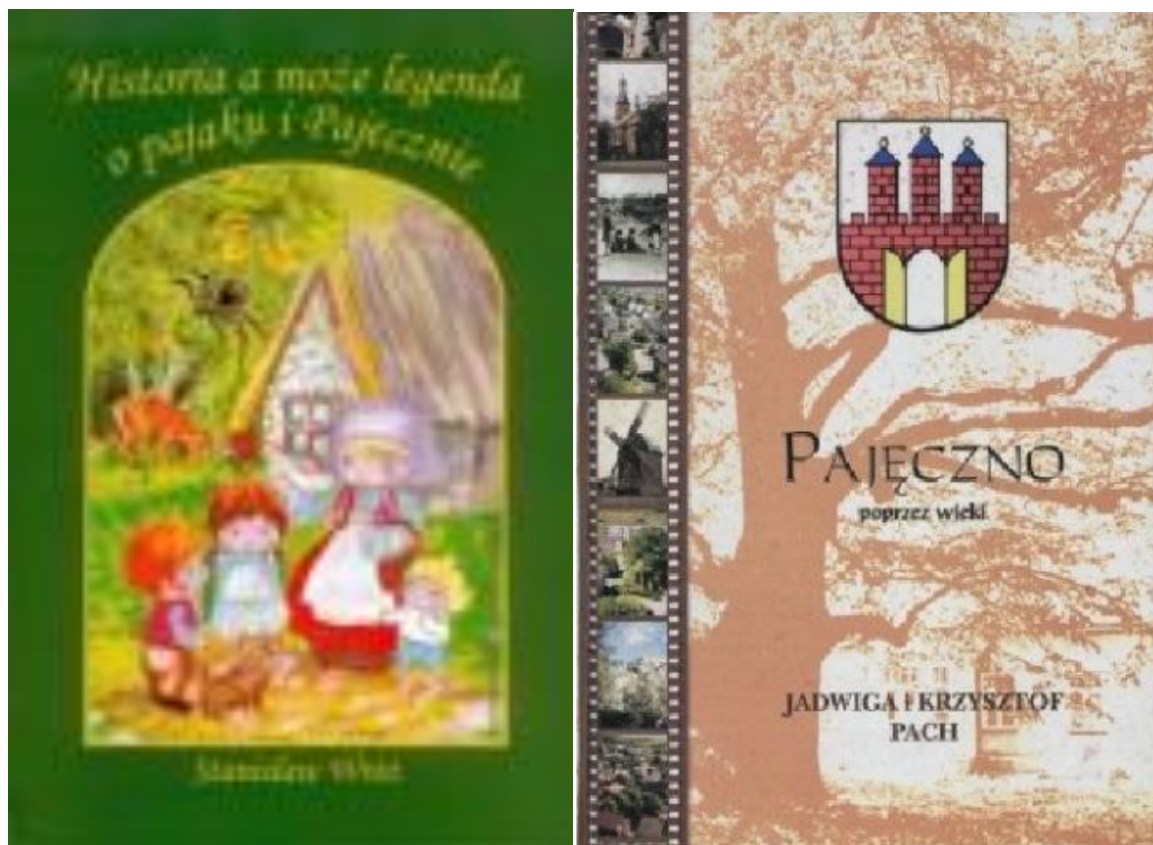
LEGENDY

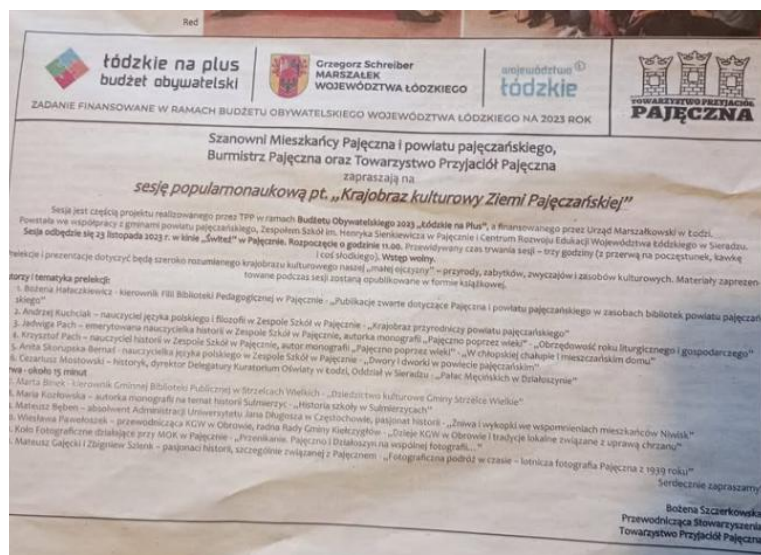
LEGENDA O POWSTANIU PAJĘCZNA

Legenda jest gatunkiem literackim, tradycyjnie funkcjonującym w formie ustnej, charakterystycznym dla epoki średniowiecza. Przyjmuje postać opowieści lub historii o sławnych bohaterach, miejscach i wydarzeniach historycznych. Może zawierać elementy prawdziwe oraz fakty, które przeplatane są wątkami i elementami fantastycznymi i nieprawdopodobnymi. Legendy pełniły w przeszłości ważną rolę w budowaniu tożsamości, wyjaśnianiu zjawisk i tworzeniu wartości oraz norm zachowania.

Obecnie legendy stanowią także ważne źródło wiedzy o wartościach kulturowych i społecznych naszych przodków oraz stanowią część niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które pozwala tworzyć i utrzymywać poczucie tożsamości społeczno-kulturowej oraz zachować pamięć zbiorową. Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003), legendy należą do tradycji i przekazów ustnych – domeny dziedzictwa kulturowego, której nośnikiem jest język.

Legenda o powstaniu Pajęczna jest utworem, przekazywanym z pokolenia na pokolenie, który stanowi przykład tradycji ustnych regionu. Legenda opowiada o historii powstania miasta Pajęczno, leżącego niedaleko Warty, na południowym zachodzie woj. łódzkiego. Starożytna osada, powstała na terenie puszczy, na płaskowyżu, po obu stronach średniowiecznego traktu, wiodącego ze wschodu na zachód. Badania archeologiczne wykazały istnienie na tych ziemiach wczesnego osadnictwa w 1 okresie żelaza.

W świetle dokumentów nazwa osady kształtowała się na przestrzeni kilku wieków. Zapiski kronikarskie wspominają o niej od 1140 roku. Prawdopodobnie w 1265 roku osada uzyskała przywilej lokacyjny, a w 1276 roku prawa miejskie. W 1401 roku Władysław Jagiełło przeznaczył Pajęczno wraz z bogatym probostwem w zarządzanie profesorom Akademii Krakowskiej. Od XVI wieku miasto otrzymywało od późniejszych królów liczne przywileje, podnoszące jego gospodarcze znaczenie.

Według przekazu, lasy na Ziemi Wieluńskiej były w średniowieczu zamieszkiwane przez liczne potwory. Wśród nich największy strach mieszkańców wzbudzał ogromny pająk, wielkości słonia. Żyjący w jaskini potwór żywił się zwierzętami, a z czasem zaczął atakować i zjadać ludzi. Wielu śmiazków stawiało z nim do pojedynku, jednak nikomu nie udało się go pokonać. Pewnego razu pająk zaatakował rodzinę wdowy z dziećmi, zabijając jej męża.

Najstarszy syn - Biały ruszył do lasu, by zabić potwora i w ten sposób pomścić ojca. Obmyślając podstęp, udało mu się zabić pająka, którego zgubiła zbyt duża pewność siebie i duma. Biały przebił strzałą jego wszystkie oczy, odciął mu głowę, a następnie zawiązawszy ją w pajęczynę, zaciągnął do miasta. Mieszkańcy na cześć jego bohaterskiego czynu, nazwali miasto Pajęczno. Legenda o Pajęcznie została spisana w 2006 roku i wydana w formie wierszowanej historii.

Legenda o nazwie miejscowości Pajęczno

Od nie pamiętnych czasów w rejonie tej miejscowości krąży legenda o powstaniu nazwy miejscowości. Podobno, podczas panowania pierwszych Piastów na terenach przyległych do okolicznych lasów urodził się i żył pająk. Z biegiem czasu przyjął nadnaturalne gargantuiczne rozmiary. Z biegiem czasu, gdy dzika zwierzyna przestawała mu wystarczać, w poszukiwaniu jedzenia wybierał się coraz dalej poza swoje legowisko. W pewnym momencie natrafił na ludzką osadę, leżącą nad Wartą.

Na początku gnębił wioskę wysysając z trzody chlewnej krew, jednak i gdy ona się skończyła przeszedł do polowań na ludzi. Cierpiący głód mieszkańcy, nie mając pożywienia od zwierząt, bojąc się wyjść uprawiać pola byli skazani na powolną śmierć. Pająk polował na każdego o każdej porze dnia. Dniem i nocą był koszmarem dla każdego mieszkańca pobliskich ziem.

Możnowładca tych ziem widząc ludzką niedolę wyznaczył nagrodę za zabicie stwora. Wielu śmiazków próbowało ukatrupić pająka, lecz wszyscy, nawet najlepiej uzbrojeni i wyszkoleni polegali w boju. Wydawało się, że jedynym sposobem uniknięcia śmierci jest ucieczka z terenów na których żerował potwór.

Jednak nagle do zabicia poczwary zgłosił się syn biednej wdowy, której mąż wracając pewnej nocy z kościoła został zabity przez gnębiciela wsi. Chłopiec posiadał włosy jasne jak len. Biały, bo tak mu było na imię chciał osobiście zabić pająka by sfinalizować swą zemstę.

Nieuzbrojony, poszedł do lasu. Tam biorąc resztki z uzbrojenia poległych rycerzy stanął przed obliczem pająka. Trzymając długą kopie nacierał i dźgał pająka. Mimo tego, że potwór ciągle pluł w jego stronę trującym jadem. Bezskutecznie, ponieważ Biały stał za daleko by mogła sięgnąć go ta okropna wydzielina. Po kilku godzinach walki człowiek w końcu pokonał bestie.

Wracając do wioski zabrał ze sobą pancerz pająka, który przybito do bram kościoła. Z tej okazji osadzie nadano nazwę Pajęczno.

Legenda o Gminie Pajęczno

Dawno temu, za panowania Piastów na ziemi wieluńskiej pojawiła się straszna bestia - ogromny pająk. Był on tak żarłoczny, że mieszkający tam ludzie co chwila tracili zwierzęta ze swoich zagród i sami zaczęli cierpieć głód. W okolicy szybko zaczęło brakować zdobyczy więc pająk rozpoczął polowania na wędrujących samotnie ludzi.

Mieszkańcy wysyłali do możnowładców liczne prośby o pomoc. Znalazło się nawet kilku śmiałków, którzy chcieli zdobyć sławę zabijając potwora. Wszyscy jednak kończyli w brzuchu pająka. Ludzie przestali pracować na polach w obawie przed atakiem, coraz więcej mieszkańców myślała o opuszczeniu tych ziem.

Głód

spowodował, że jeden z okolicznych chłopców, syn ubogiej wdowy postanowił rozprawić się z pająkiem. Odważnie ruszył na tereny, gdzie najczęściej widywano potwora. Po drodze uzbroił się w porzuconą przez poprzednich śmiałków broń i stanął przed bestią. Walka trwała długo, pająk pluł jadem, próbował chwycić chłopaka odnóżami, ale młodzieniec dzielnie się bronił i kłuł cielsko potwora zadając mu poważne rany.

W końcu bestia padła. Chłopak ściągnął z martwego pająka skórę i poniósł do osady jako dowód na uбиcie potwora. Mieszkańcy osady z radością przywitali wybawiciela, a skórę pająka przybili do wrót kościoła. Na część tamtych wydarzeń osadę tą nazywano od tej pory Pajęcznem.

Legenda o Pajęcznie

Legenda o Pajęcznie przekazywana z dziada pradiada, została spisana dopiero w 2006 roku przez lokalnego pisarza. Opowiada ona o olbrzymim pająku który pustoszył tereny w dorzeczu Warty. Wielka bestia polowała i zjadała zwierzęta leśne, a gdy ich brakło, zaczęła

polować na hodowlane mieszkańców okolicznej wsi. Wieśniacy wzywali rycerzy by zajęli się potworem, lecz żaden nie wrócił żywy. Gdy brakło zwierząt hodowlanych, pająk zaczął atakować podróżujących samotnie, ale w końcu pająk zrobił się bardziej zuchwały i jego ataki były skierowane w stronę mieszkańców wsi. Chłopi zaczęli obawiać się wychodzić na pola, by nie zostać zaatakowanym, lecz zaczęło brakować jedzenia. Syn ubogiej wdowy ośmielił się iść zabić potwora. Wyruszył sam, zabierając broń poległych rycerzy i wszedł do lasu. Gdy znalazł olbrzymiego pająka, zaatakował go. Walka była długa, ale pająk po wielu odniesionych obrażeniach zadanych przez chłopca padł martwy. Śmiałek zdarł skórę z potwora, by pokazać dowód zabicia go i zaniósł do wioski. Wieśniacy przywitani go radośnie, a skóra pająka zawisła na drzwiach kościoła. Po tych wydarzeniach osadę nazwano Pajęczno.

Dziś pamięć o legendzie pielęgnuje się, zapoznając najmłodszych poprzez przedstawienia w przedszkolu. Biblioteka Publiczna Gminy i Miasta Pajęczno w trakcie ferii przybliżyła opowieść, publikując filmik w mediach społecznościowych, jak i również główna strona internetowa Powiatu Pajęczańskiego upowszechnia skróconą legendę.

Na terenie Gminy prężnie działają na rzecz rozwoju kultury regionu:

- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Pajęcznie,
- Biblioteka Publiczna Gminy i Miasta Pajęczno,
- Dom Kultury i tradycji w Starych Gajęciach
- OSP Makowska,
- OSP w Pajęcznie
- Klub strzelecki STRZELEC Pajęczno,
- Stowarzyszenie artystyczne w Pajęcznie,
- Polski związek wędkarski Koło w Pajęcznie,
- Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Pajęcznie,
- Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Dylów Szlachecki „Nasza Wieś Szlachecka”,
- Stowarzyszenie „Rozwijamy Czerkiesy”,
- Regionalne Centrum Kultury i Turystyki
- LGD “Kraina Wielkiego Łuku Warty”
- Koła Gospodyń Wiejskich m. in. w Patrzykowie
- Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna

- 85 Pajęczańska Drużyna Harcerska

Do klubów sportowych na terenie gminy Pajęczno można zaliczyć:

- LKS „ZAWISZA” Pajęczno – piłka nożna.
- LKS „PŁOMIEŃ” Makowiska – piłka nożna.
- ULKS Pajęczno – kolarstwo.
- MUKS „MEDUZA” Pajęczno – pływanie.
- MUKS „LIBERO” Pajęczno – piłka siatkowa.
- KS „ORIENT” – taekwondo i kickboxing.
- Klub Biegacza „WARTA” – bieganie.

Na terenie miasta i gminy organizowanych jest szereg imprez kulturalnych, o zasięgu lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim, z których najważniejszymi są:

- Dni Pajęczna – coroczne święto miasta obchodzone w pierwszy weekend lipca, w tych dniach odbywają się występy znanych artystów, z polskiej sceny muzycznej.

- Dożynki Gminno – Parafialne

- Święto pieczonego ziemniaka

- Ogólnopolski Turniej w Sportowym Tańcu Towarzyskim pod patronatem Burmistrza Pajęczna. Spotykają się pary z całej Polski, w każdej grupie wiekowej.
- Targi Końskie – możliwość kupna i sprzedaży, jest to największy taki targ koni na terenie Polski. Każda edycja targów to kilkaset różnorodnych koni. Na targu sprzedawane są konie rekreacyjne wykorzystywane w gospodarstwach agroturystycznych oraz do hipoterapii. W ofercie są również konie służące do celów roboczych i pociągowych. Na targu można też kupić wszystko to, co potrzebne do utrzymania konia i jego pracy w gospodarstwie: akcesoria

rymarskie, uprzęże, zaprzęgi, a także baty, bryczki, kapelusze, odzież. Coraz częściej wystawiane są też produkty spożywcze, czy rękodzieło artystyczne.

- Zjazd Miłośników Koni – coroczne spotkanie hodowców i posiadaczy koni, pokazy koni, przejażdżki powozami konnymi, konkursy.

- Ogólnopolska Wystawa Koni Rasy Śląskiej,

- Ogólnopolski Festiwal Kolęd i Pastoralek,

- Pajęczański Zlot Konstruktorów i Posiadaczy Vitar,

- Pajęczański Piknik Motocyklowy,

- Pajęczański Wieczór Kabaretowy, Festyn rodzinny,

- Jarmark Bożonarodzeniowy

Młodzież ma równe szanse rozwijania swoich zainteresowań, aktywności i twórczości. Każdego dnia uczniowie mogą uczestniczyć w różnorodnych zajęciach pozalekcyjnych np.:

- koło rękodziela artystycznego,
- szkolna gazetka „Szpila”,
- szkolny zespół wokalny,
- szkolny zespół muzyczny,
- Szkolny Klub Europejski,
- koło plastyczne,
- zajęcia laboratoryjne biologiczno-chemiczne oraz fizyczne,
- koła przedmiotowe,
- zajęcia sportowe z różnych dyscyplin.

Produkt wpisany na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 2016-11-04 w kategorii Gotowe dania i potrawy w woj. łódzkim.

Trzepka

W Pajęcznie mięso nie było rzadkością na stole. Zawsze, w razie potrzeby można było kupić niewielki nawet kawałek mięsa od miejscowych rzeźników lub na targu. Zwłaszcza jeśli chodziło o mięso pochodzące z trzody chlewnej, która ze względu na rolniczy charakter tego miejsca, była liczna. Podobnie było z gryką, którą mieszkańcy często uprawiali dla własnych potrzeb.

Potrzebne jest świeże mięso wieprzowe: golonka tylna z kością i żeberka oraz kasza gryczana z łamanego ziarna gryki, nieprażona.

Bardzo ważne jest, aby mięso było świeże oraz jego powolne, równomierne gotowanie, by wydobyć z niego jak najwięcej substancji kleistej. Kolejnym ważnym etapem produkcji jest wsypywanie kaszy we wcześniej przygotowany wywar. Przez cały czas zagęszczania kaszą wywaru należy energicznie mieszać składniki łyżką drewnianą tzw. trzepać i wtrząpywać kaszę w wywar. Gdy kasza dostatecznie się rozklei, a wywar zagęści, dodaje się pokrojone mięso i skórę z golonki. Przyprawia się do smaku grubo zmielonym albo roztartym pieprzem i z umiarem zakwasza octem. Gotową potrawę pozostawia się do skrzepnięcia i zastygnięcia.

Cechy produktu:

Wygląd: Gęsta masa przygotowana ze świeżego mięsa wieprzowego z kaszą gryczaną i dodatkiem przypraw takich jak: liście laurowe, ziele angielskie, sól oraz pieprz czarny. Do zakwaszenia używany jest ocet spirytusowy.

Kształt: W zależności od użytej formy.

Rozmiar: W zależności od użytej formy.

Barwa: Od jasnoszarej do brązowej.

Konsystencja: Sztywna, kleista, gęsta masa.

Smak: Smak galarety z nóżek wieprzowych z wyczuwalnym zapachem octu.

Chrzan po staropolsku

Pan Kazimierz Cieśla jest producentem wysokiej jakości surowca i wytwórcą najlepszego regionalnego produktu-chrzanu po staropolsku. Pan Kazimierz, rolnik z powiatu pajęczańskiego, otrzymał "Perłę" 2005 za chrzan po staropolsku-najwyższą nagrodę w Konkursie "Nasze kulinarne dziedzictwo" na Międzynarodowych Targach Rolniczych Polagra-Farm w Poznaniu w 2005r.

Tradycja uprawy chrzanu dotyczy powiatu pajęczańskiego i wieluńskiego, południowo-zachodniej części województwa łódzkiego i sięga historią do okresu międzywojennego.

W 1926r. Oskar Paszke, właściciel majątku ziemskiego Beresie Małe, sprowadził pierwsze flance z Niemiec. Darczyńca jednak postawił obdarowanemu określone warunki: uprawa chrzanu wyłącznie w obrębie majątku, a plon handlowy w całości do zwrotu darczyńcy, sadzonki do wykorzystania w kolejnym roku uprawy. Dopiero po II wojnie światowej i rozparcelowaniu majątku, chrzan "przedostał się" do okolicznych wsi, dziś chrzan uprawia się na powierzchni ponad 700 ha!

Obrowska zupa chrzanowa

Zupa w kolorze kremowym z widocznymi kawałkami boczku, kielbasy i mięsa pokrojonymi w kostkę oraz widocznymi ćwiartkami jajek. Świeże liście i korzenie chrzanu mają działanie bakterio-, wiruso-, grzybo- i pierwotniakobójcze. Dodatek chrzanu do posiłków pobudza wydzielanie soków trawiennych, wzmacnia przemianę materii, poprawia pracę wątroby i nerek. Z uwagi na dużą zawartość wit. C (0,3%) przetwory z chrzanu i z jego dodatkiem zwiększają odporność organizmu.

Chrzan pospolity (*Armoracia Gaertn*) to okazała wieloletnia bylina z rodziny kapustowatych (*Cruciferae*). Roślina ta jest odporna na niskie temperatury i dzięki temu korzeń chrzanu może być zbierany jesienią lub wiosną bez większych strat wartości odżywczych. Dzięki swoim właściwościom, chrzan zawsze był chętnie wykorzystywany w kuchni i w medycynie ludowej. Do Powiatu pajęczańskiego, a konkretnie do wsi Beresie Małe, chrzan sprowadził z Niemiec w latach międzywojennych (około 1926 roku) Oskar Paszchke, właściciel majątku ziemskiego. Wraz z sadzonkami otrzymał instrukcje uprawy i warunki transakcji. Korzeń handlowy miał pan Oskar odsyłać do Niemiec, sadzonki zaś uprawiać na

swych polach, nikomu innemu nie odstępując. I tak było aż do wojny (Maria Znaniecka, Spadek pana Oskara, Farmer nr 18 z 1997 roku). Historię tę pamiętają jeszcze najstarsi mieszkańcy gminy. Dopiero po zakończeniu II wojny światowej i podzieleniu majątku ziemskiego, chrzan trafił do okolicznych wsi i gmin.

Na początku uprawiano go na małych, kilkuarowych powierzchniach, z czasem jednak chrzanowe pola stawały się coraz większe. Obecnie ten typ chrzanu jest uprawiany na przeszło 700 ha na terenie gmin powiatu pajęczańskiego. Produkcja i wykorzystywanie chrzanu z własnego gospodarstwa wrosła na stałe w historię regionu, kształtując przez pokolenia zwyczaje kulinarne. Mieszkańcy Obrowa uprawiany chrzan wykorzystywali w kuchni na wiele sposobów. Jednym z nich było przygotowywanie z serwatki i tartego korzenia chrzanu – zupy chrzanowej wcześniej nazywanej „polewką chrzanową”. Podstawowym składnikiem obrowskiej zupy chrzanowej, zgodnie z tradycją, jest serwatka i starty korzeń chrzanu.

Bilans walorów dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno

W wyniku przeprowadzonej analizy zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno można wskazać następujące elementy bilansu - analizy SWOT w zakresie dziedzictwa kulturowego

Mocne strony

- bogata historia obszaru, wysoka kultura niematerialna - folklor, tradycje regionu, przekazywanie wielu legend,
- rewaloryzowany zabytkowy skwer w centrum,

- trwające prace rewaloryzacyjne zabytków,
- prowadzenie prac rewaloryzacyjnych kościoła w Pajęcznie,
- występowanie cennego zabytkowego układu ruralistycznego w miejscowości Pajęczno,
- kultywowanie tradycji regionalnych;
- zabytki wysokiej rangi – układ urbanistyczny, kościoły, dwory, cmentarze, kapliczki,
- występowanie szlaków kulturowych – kościołów, dworów, wapienników,
- duża liczba obiektów zabytkowych,
- barokowe Sanktuarium Maryjne, sławny obraz Matki Bożej Pajęczańskiej,
- bogata gama imprez o charakterze kulturowym,
- działania integrujące wokół strategicznych przedsięwzięć z zakresu promocji regionu,
- liczne cmentarze,
- bogate tradycje kulinarne zamieszczone na Krajowej Liście Produktów Regionalnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju,
- tworzone symbole regionu mogące stać się symbolami o charakterze ponadregionalnym związane m. in. z wapiennikami,
- bogata oferta edukacji regionalnej,
- aktualna gminna ewidencja zabytków,
- prężnie działające m. in.: Ośrodek Kultury, Biblioteka, Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna, Ośrodki Straży Pożarnej i Koła Gospodyń Wiejskich,
- coraz lepsze wyposażenie w techniczne środki promocji – wydawnictwa, Internet, własna strona www.

Słabe strony

- zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych,
- brak użytkowania niektórych obiektów zabytkowych,

- nie w pełni wykorzystane zasoby przyrodniczo – kulturowe – elementy dziedzictwa kulturowego,
- brak wypracowanego produktu regionalnego,

Szanse

- możliwość utworzenie parku kulturowego,
- zwiększenie oferty kulturalnej poprzez działania OSP, KGW, które rozszerzyłyby ofertę kulturalną,
- zwiększenie oferty kulturalnej,
- kontynuacja prowadzonych złożonych procesów rewaloryzacyjnych w obrębie skweru w centrum i założenia urbanistycznego,
- wykorzystanie na cele społeczne zrewaloryzowanych obszarów,
- ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenne obiekty sakralne – Sanktuarium Maryjne ,
- działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego Lokalnych Instytucji Kultury i Towarzystw,
- realizacja kompleksowego projektu rewaloryzacji historycznego układu urbanistycznego,
- współpraca z organizacjami dająca szansę odnowy zabytków na Szlakach kulturowych – dworów, wapienników
- współpraca ze Towarzystwami,
- moda na folklor - podniesienie atrakcyjności obszaru poprzez kreowanie produktów i imprez o charakterze kulturowym,
- edukacja regionalna mieszkańców,
- wykorzystanie możliwości finansowania ochrony zabytków z różnych źródeł - środków unijnych, z budżetu państwa i samorządu województwa,

- wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne,
- wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków - organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych,
- możliwość włączania się w krajowe, wojewódzkie programy promocji,
- naturalna chęć ludzi do poznawania świata, kultur i zwyczaj innych narodów.

Zagrożenia

- niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru,
- zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych,
- utrudnienia w pozyskiwaniu środków na ochronę i zachowanie zabytków,
- niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb na ochronę i rewaloryzację obiektów i obszarów zabytkowych.

Obszar Gminy Pajęczno w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej posiada bardzo duży potencjał. Ma to związek z wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, bogatą historią, istnieniem cennych obiektów i obszarów reprezentujących różne kultury. Istnienie historycznych szlaków kulturowych stanowi silny potencjał terenu. Drogi pielgrzymkowe w kierunku Częstochowy powodują możliwość rozwoju turystyki pielgrzymkowej.

Wśród słabych stron Gminy Pajęczno zwraca uwagę niewystarczające działanie w celu promocji elementów z kamienia wapiennego i wapienników, zniszczenie niektórych obiektów zabytkowych, które nieodwracalnie znikną z krajobrazu.

Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że Gmina Pajęczno posiada bogate walory dziedzictwa kulturowego o znaczącej randze, które należy chronić i jednocześnie odpowiednio wykorzystywać i udostępniać społeczeństwu. Biorąc pod uwagę wymogi płynące z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku i uwzględniając zbilansowane

zasoby i wartości należy stwierdzić, iż Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pajęczno uwzględnia:

- **ochronę walorów i wartości materialnych i niematerialnych przy jednoczesnym ich wykorzystaniu jako czynnik rozwoju obszary Gminy Pajęczno**

W tym celu należy prowadzić działania zmierzające do:

- zachowania krajobrazu kulturowego,
- kontynuacji rozpoczętych działań rewaloryzacyjnych i remontowych, rewitalizacji historycznego układu przestrzennego z jednoczesnym wykorzystaniem jako przestrzeń publiczną stanowiącą salon Gminy Pajęczno,
- dalszej rewaloryzacji skweru i obiektów sakralnych,
- adaptacji obiektów i obszarów zabytkowych na cele edukacyjne, kulturalne i społeczne,
- tworzenia nowych atrakcji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno,
- wzrostu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu i uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
- poprawy społecznej akceptacji do konieczności ochrony zabytków,

- **promocję zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno**

W tym celu podjęto działania upowszechniania wyjątkowego dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno poprzez:

- edukację regionalną mieszkańców,
- wydawnictwa i programy edukacyjne,
- digitalizację walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego,
- zamieszczenie aktualnego wykazu i zaktualizowanych kart Gminnej Ewidencji w BIP-ie.

Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych Gminy Pajęczno

Gmina Pajęczno dysponuje niezwykle cennym dziedzictwem kulturowym w tym nieprzeciętnymi walorami krajobrazowymi co predysponuje do aktywizacji mieszkańców w sferze zachowania zabytków. Gmina Pajęczno podejmie działania w następujących zakresach strategicznych:

- **Zachowanie tożsamości regionalnej**
 - kształtowanie lokalnej dumy,
 - kreowanie lokalnych produktów regionalnych,
 - integracja kulturalna mieszkańców,
 - edukacja mieszkańców o bogactwie lokalnego dziedzictwa,
- **Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego Gminy Pajęczno**
 - ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego,
 - promocja,
 - podniesienie rangi najbardziej wartościowych zabytków,
 - trwające rewitalizacja i rewaloryzacja obszarów,
 - kształtowanie wizerunku gminy Pajęczno jako obszaru o unikatowym dziedzictwie kulturowym,
 - wspieranie posiadaczy obiektów zabytkowych w działaniach mających na celu poprawę stanu obiektów i ich wykorzystania na cele kulturalne, edukacyjne i społeczne,
 - kreowanie produktów turystyki kulturowej.

Wszelkie przewidywane działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno rozpatrzy w następujących ujęciach:

- **Studia badawcze** - wspieranie przeprowadzania prac studialnych w celu poprawy stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- **Digitalizacja zasobów i walorów** - dalsze cyfrowe upowszechnienie dziedzictwa kulturowego gminy Pajęczno na stronach internetowych,

- **Ochrona i zachowanie obiektów i obszarów zabytkowych** – dalsze kontynuowanie prac w zakresie rewitalizacji układów ruralistycznych, prowadzenie prac w zakresie rewaloryzacji założeń zieleni, przeprowadzenie prac obiektów zabytkowych z adaptacją na cele turystyczne, kulturalne, edukacyjne i społeczne,
- **Edukacja regionalna** mieszkańców poprzez organizację rekonstrukcji wydarzeń historycznych, imprez kulturowych, upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie Gminy Pajęczno lokalnych mediach, cykliczne artykuły, organizowanie wystaw, programy edukacji regionalnej w szkołach,
- **Aktywizacja** - pobudzanie aktywności mieszkańców w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa poprzez organizację konkursu na najlepiej odnowioną elewację pajęczańskiego budynku, na najciekawsze zdjęcie krajobrazu kulturowego gminy Pajęczno, najlepiej zachowany obiekt lub obszar zabytkowy, włączenie organizacji społecznych, Instytucji Kultury i Stowarzyszeń do wspólnych starań prowadzących do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego,
- **Kreowanie rozwoju turystyki kulturowej**- wykorzystanie walorów dziedzictwa Szlaków kulturowych dla rozwoju produktów turystycznych,
- **Promocja** - wzrost aktywności w zakresie promocji i popularyzacji walorów kulturowych, wydanie folderów z informacją o zabytkach Gminy Pajęczno, upowszechnianie regionalnych produktów, kreowanie pamiątek z wizerunkiem dziedzictwa Gminy Pajęczno.
- **Współpraca** z samorządem województwa, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie ochrony i zachowania obiektów i obszarów zabytkowych oraz tożsamości regionalnej.

CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA

Cel strategiczny

Cenne dziedzictwo kulturowe Gminy Pajęczno podstawą dumy i motywem rozwoju

Cel operacyjny

Kreowanie wartości i walorów Gminy Pajęczno

Zasoby dziedzictwa kulturowego w dobie gospodarki rynkowej posiadają nie tylko wartość historyczną, ale także wymierną wartość ekonomiczną, decydującą o potencjale gospodarczym. Tak więc świadome zarządzanie tymi zasobami i ich skuteczne wykorzystanie w połączeniu z promocją przyczynia się do rozwoju Gminy Pajęczno.

Dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne w dużej mierze kształtuje świadomość oraz współczesną kulturę. Dlatego też należy je zachować, chronić i pielęgnować ze szczególnym uwzględnieniem elementów decydujących o tożsamości i specyfice regionalnego dziedzictwa.

Działanie 1

Zachowanie ciągłości cennych wartości dziedzictwa kulturowego

W celu zachowania cennego dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno są tworzone odpowiednie warunki i procedury postępowania wspierające przeprowadzane działania rewitalizacyjne, rewaloryzacyjne i remontowe obszarów i obiektów zabytkowych. Należy kontynuować działania w celu pozyskania funduszy ze środków zewnętrznych.

Zadania

- **Prowadzenie zintegrowanych – kompleksowych działań rewaloryzacyjnych tkanki urbanistycznej i ruralistycznej**

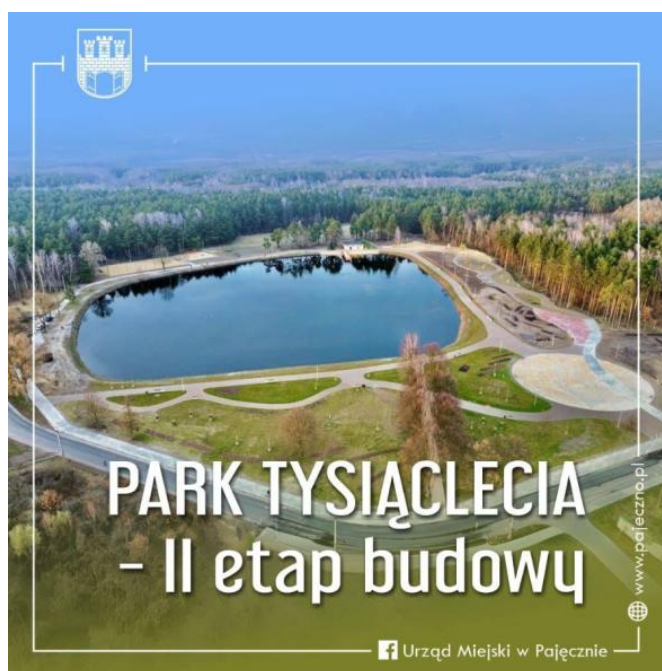
W Pajęcznie prowadzone są działania w celu rewaloryzacji historycznej tkanki ruralistycznej. Prace prowadzone są z uwzględnieniem elementów społecznych procesów rewitalizacji, rewaloryzacji i gentryfikacji. Nowelizowana przestrzeń publiczna m. in. w obrębie parku jest udostępniona lokalnej społeczności i wykorzystywana na funkcje kulturalne, turystyczne i społeczne.

Katalog zadań z zakresu rewitalizacji dotyczy zachowania zabytków dziedzictwa kulturowego poprzez renowację substancji architektonicznej, społecznej, rewitalizacji, rozwój infrastruktury turystycznej na rewaloryzowanym obszarze, rozwój usług związanych z obsługą ruchu turystycznego (punkty informacji, infrastruktura gastronomiczna, noclegowa), ożywienie i rozwój oferty kultury, podniesienie atrakcyjności gospodarczej Gminy. Tworzone są nowe tereny zieleni urządzonej, co znacznie podnosi prestiż rewaloryzowanych terenów. Przeprowadzany jest remont placu dworcowego w Pajęcznie. Przeprowadzana jest modernizacja infrastruktury sportowej na Stadionie Miejskim w Pajęcznie.

W celu integracji mieszkańców przeprowadzane są prace modernizacyjne świetlic wiejskich m. in. w Dylowie Rządowym i Siedlcu i tworzone są „Sportowe zakątki” – sołectwa Ładzin oraz kompleksy sportowe Orliki przy Szkole Podstawowej nr 1 w Pajęcznie.

Fragmety układu urbanistycznego

Gmina Pajęczno przeprowadza działania prowadzące do realizacji rewaloryzacji struktur urbanistycznych. Potrzeba zintegrowania złożonych prac w celu prowadzenia działań w tym zakresie.

- **Utworzenie parku kulturowego**

Proponuje się rozważenie uznania za park kulturowy na mocy podjęcia uchwały Rady Gminy Pajęczno obszaru o wysokiej wartości kulturowej, obejmującego struktury historyczne miejscowości Pajęczno. Obecnie Gmina Pajęczno prowadzi działania promujące ten teren na stronach WWW wskazując walory historycznego centrum, co przyczynia się w znacznym stopniu do eksponowania wartości kulturowych.

Decyzję o utworzeniu parku podejmuje Rada Gminy. Wprowadzenie tej formy ochrony zabytków podnosi prestiż obszaru i powoduje większe możliwości pozyskania środków finansowych, ponieważ przyznawana punktacja przy ocenie wniosków jest zwiększana dla parków kulturowych. Gmina Pajęczno tworząc park kulturowy zyskują mocną kartę przetargową w ubieganiu się o fundusze na przeprowadzenie kompleksowej rewitalizacji obszaru objętego granicami parku

Proponowany obszar parku kulturowego

Na terenie województwa utworzono cztery parki kulturowe „Miasto tkaczy” w Zgierzu, „Wzgórze Zamkowe” w Sieradzu, Kutnowskiego podregionu kulturowego Leszczynku gm. Kutno i Ulicy Piotrkowskiej w Łodzi. Obszary parków poddawane są procesom kompleksowej rewitalizacji z wykorzystaniem środków m. in. z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego.

- **Promowanie obiektów reprezentatywnych**

Na etapie sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego wytypowano obiekty uznane za reprezentatywne. Wśród nich powinny znaleźć się obiekty z terenu gminy Pajęczno m. in kościół w Pajęcznie.

Obiekty i obszary zamieszczone na liście obiektów reprezentatywnych są brane pod uwagę przy ocenianiu wniosków złożonych do Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi przy ubieganiu się o środki przyznawane na rewaloryzację zabytków. Działania promocyjne będą przede wszystkim lokować Gminę Pajęczno wśród najwartościowszych obszarów dziedzictwa kulturowego. W celu podniesienia wartości reprezentatywnych obszarów przeprowadzane są prace remontowe zabytkowego ogrodzenia cmentarza parafialnego Parafia pw. WNMP w Pajęcznie.

Obiekty reprezentatywne – kościół w Pajęcznie

- **Ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenne rewaloryzowane obiekty sakralne m.in. Sanktuarium Maryjne w Pajęcznie**

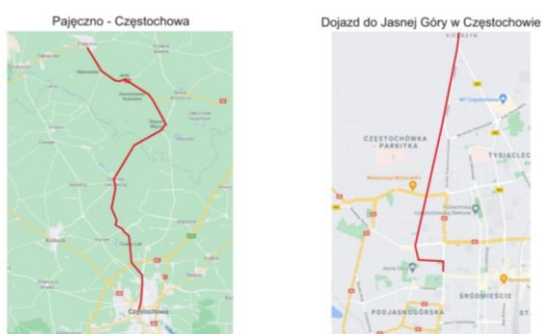
Obiekty sakralne Gminy Pajęczno stanowią cenny walor do rozwijania turystyki pielgrzymkowej. Proponuje się opracowanie całościowego projektu obejmującego wybrane obiekty sakralne takie jak Sanktuarium Maryjne w Pajęcznie, kościoły w Makowiskach i Jankach. Taki kierunek działań wynika z dokumentów o charakterze wojewódzkim i projekt powinien uzyskać środki na rewaloryzację.

Cenne obiekty sakralne dla rozwoju turystyki pielgrzymkowej –kościół w Pajęcznie

Pielgrzymka rowerowa Pajęczno - Jasna Góra

- **Promocja przeprowadzonych prac rewaloryzacyjnych zabytkowego skweru w Pajęcznie, cmentarzy i parku w Makowiskach**

Przeprowadzono prace rewaloryzacyjne założenia zabytkowej zieleni komponowanej skweru w Pajęcznie, cmentarzy i parku w Pajęcznie wraz z boiskiem do piłki nożnej. Przeprowadzana jest modernizacja kortu tenisowego na osiedlu Źródleń w Pajęcznie

Prowadzone są również prace w parku w Makowiskach. Planowana jest również budowa skateparku w Pajęcznie. Prowadzone są też prace w celu utworzenia siłowni w budynku szkoły Podstawowej nr 1 w Pajęcznie.

Przeprowadzone złożone działania rewaloryzacyjne zostają wyróżniane w konkursie organizowanym przez Towarzystwo Urbanistów Polskich Oddziału w Łodzi jako wzorcowo wykonane prace w obrębie historycznego układu zieleni parkowej.

Cmentarz w Pajęcznie

Kościół w Makowiskach

- **Stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym**

W celu stworzenia mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym należy nawiązać współpracę z innymi miejscowościami leżącymi na trasie m. in. wapienników w celu tworzenia wspólnych inicjatyw na szlakach wapienników, dworów i obiektów sakralnych.

Celowa jest również wymiana doświadczeń ze Stowarzyszeniami działającymi w tym zakresie. Tworzony jest cyberbezpieczny samorząd dla Urzędu Miejskiego i MGOPS.

Wapienniki

- Poprawa stanu obiektów zamieszczanych w gminnej ewidencjach zabytków i oznakowanie obiektów znajdujących się w rejestrze WKZ**

Gmina Pajęczno działając w oparciu o art. 81 ustawy o ochronie zabytków ma możliwość podjęcia uchwały w celu dotowania obiektów ujętych w Gminnej ewidencji zabytków. Takie działanie może doprowadzić do poprawy stanu obiektów zabytkowych w obrębie historycznego centrum. Obiekty nie objęte prawną formą ochrony tzw. ewidencjonowane mogą uzyskać dofinansowanie w takiej formie. Gmina Pajęczno systematycznie przeprowadzi znakowanie cennych obiektów zabytkowych znajdujących się w granicach gminy.

GEZ	KARTA ADRESOWA ZABYTKU		1. Miejscowość: Dylów Szlachecki
1. Nazwa Krzyż - kapliczka przydrożna rzymsko - katolicka		2. Czas powstania 1898 r.	4. Adres 98-330 Pajęczno Dylów Szlachecki, przy domu nr 70 5. Podziałność administracyjna województwo łódzkie powiat pajęczański gmina Pajęczno 6. Formy ochrony
7. Fotografia z opisem wskazującym orientację w stosunku do sąsiednich terenów lub stron świata lub mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym			
			

Obiekty zamieszczone w gminnej ewidencji zabytków

- Przeprowadzenie prac remontowych zaniedbanych zabytkowych domów**

Kompleksowa rewaloryzacja historycznych struktur urbanistycznych powinna spowodować zapoczątkowanie metamorfozy obiektów zlokalizowanych w ich obrębach.

Obecnie odrestaurowano fasady niektórych budynków należących m. In. do osób prywatnych. W dalszych realizacjach znaczącą rolę ma decyzja o podjęciu dotowania remontów obiektów ujętych w GEZ

Dom ul.Kościuszki 56 *obiekt ujęty w GEZ*

- **Realizacje konkursu na najładniejszą elewację**

Gmina Pajęczno może uruchomić konkursu na najlepiej odnowioną elewację budynku, którego celem jest zachęcenie właścicieli budynków do wykonania remontów elewacji, co wpłynie na poprawę wizerunku Gminy Pajęczno. Uczestnikami konkursu będą mogli być inwestorzy remontowanych budynków usytuowanych w obrebie Gminy Pajęczno.

Największą inicjatywę w podobnym zakresie podjęła Łódź wprowadzając projekt "Mia100 kamienic", którego realizacja pozwoliła zrewaloryzować około 200 budynków.

Podobny konkurs uruchomiły Skierniewice, finansując prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych.

Gmina Pajęczno w oparciu o ustawę o ochronie zabytków w ramach konkursu może dotować wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych ujętych w Gminnej ewidencji zabytków.

Dom ul. Kościuszki 41/43

- **Kontynuacja wirtualnego spaceru po Gminie Pajęczno i dalsze zamieszczenie informacji zawartych w opracowanych kartach Gminnej ewidencji na stronie internetowej**

W celu upowszechniania dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno zostanie kontynuowana na stronie internetowej Gminy inicjatywa wirtualnego spaceru po gminie, zawierającego najciekawsze zabytki z terenu Gminy Pajęczno oraz dalsze udostępnianie informacji zawartych w opracowanych kartach zawartych w Gminnej ewidencji zabytków.

Dworek w Makowiskach

- **Kreowanie poczucia tożsamości regionalnej**

Kształtowanie poczucia tożsamości regionalnej z całą pewnością wpłynie na zacieśnianie więzi społeczności lokalnej i poczucia własnej wartości. Gmina Pajęczno na kanwie bogatej historii i tradycji może kultywować swoje walory niematerialne i wartości materialne.

Zadania

- **Upowszechnianie opracowanego zbioru legend**

Cennym dziedzictwem kultury niematerialnej omawianego obszaru są legendy związane z dziedzictwem kulturowym obszaru. Znanych jest wiele legend, które stały się symbolem regionu i powinny być przekazywane kolejnym pokoleniom w postaci informacji zamieszczanych na stronach internetowych wydanego opracowania na temat legend m.in. Legendy o powstaniu Pajęczna .

Według legendy dawną osadę Piastów, na ziemi wieluńskiej, terroryzował ogromny i żarłoczny pająk. Zjadał on hodowane zwierzęta, a kiedy ich zabrakło, polował na pojedynczych ludzi. Biedni mieszkańcy błagali możnowładców o pomoc. Niestety żaden odważny nie podołał zadaniu unicestwienia potwora. Do czasu. Syn wdowy opracował plan, dzięki któremu zabił pająka. Chłopak ściągnął z martwego pająka skórę i zaniósł do osady jako dowód. Mieszkańcy przybili skórę pająka do wrót kościoła.

Legenda została spisana przez lokalnego pisarza i wydana w 2006 roku.

Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1140 roku pod nazwą Pagenchno. Jednakże podobno o nazwie Pajęczno zdecydowało wydarzenie z czasów panowania Piastów. Według legendy nazwa miejscowości wywodzi się od olbrzymich rozmiarów pająka, który przed wiekami miał się tu zagnieździć i był plagą dla mieszkańców. Niektórzy mawiali, że pająk ten był wielkości słonia. Był on tak żarłoczny, że mieszkający tam ludzie co chwila tracili zwierzęta ze swoich zagród i sami zaczęli cierpieć głód. W okolicy szybko zaczęło brakować zdobyczy więc pająk rozpoczął polowania na wędrujące samotnie osoby. Z czasem bestia była coraz bardziej zuchwała i pod osłoną nocy wkradała się do wiosek, skąd porywała mieszkańców. Jedna z wersji legendy mówi także o specyficznych upodobaniach pająka, który ponoć pożerał jedynie piękne kobiety.

Mieszkańcy wysyłali do możnowładców liczne prośby o pomoc. Znalazło się nawet kilku śmiałków, którzy chcieli zdobyć sławę zabijając potwora. Wielu przybyło lecz żaden z nich nie mógł pokonać pająka, rycerze przegrywali ponosząc śmierć w paszczy bestii.

Jednakże jeden z okolicznych chłopców postanowił rozprawić się z pajakiem. Było najstarszy syn ubogiej wdowy, której mąż w nocy został pożarty przez pająka.

Pewne źródła podają, że młodzieniec zwany był Białym, z racji swoich jasnych jak len, włosów.

W dalszej części legendy przedstawiono jak przebiegała walka młodzieńca z olbrzymim pajakiem. W jednej z wersji chłopak odważnie ruszył na tereny, gdzie najczęściej widywano potwora. Zaopatrzywszy się w niezwykle długą kopię, poszedł w kierunku jaskini pająka. Potwór na widok śmiałka, zaczął strzelać trującym jadem. Walka trwała długo. Bestia próbowała chwycić chłopaka odnóżami, ale młodzieniec dzielnie się bronił i kłuł cielsko potwora zadając mu poważne rany aż pająk padł. Chłopak ściągnął z martwego pająka skórę i poniósł do osady jako dowód na użycie potwora. Mieszkańcy osady z radością przywiteli wybawiciela, a skórę pająka przybili do wrót kościoła.

Druga wersja legendy ukazuje, że młodzieniec uzbrojony był w łuk, a nie kopię. W drugiej dłoni ścisnął kołczan ze strzałami. Oprócz tego w tej wersji chłopak początkowo rozmawiał z pajakiem. Bestia rzekła, że zaraz się z nim rozprawi, a następnie wyszła z jaskini. Młodzieniec uważnie spojrzał na pajaka, padł na kolana i zaczął szlochać.

Wielki Pajak widząc to uznał, że da mu szansę na pokonanie go. Powiedział: "Weź strzałę i spróbuj przebić moją grubą skórę, tak jak robili to inni rycerze."

Młodzieniec nie podnosił się, wziął strzałę naprężył łuk i wystrzelił, prosto w oko potwora. Potem następną, i następną, i kolejną, aż nie przebił wszystkich oczu bestii.

Pajak martwy padł przed chłopcem nie zdążywszy nawet się poruszyć. Młodzieniec wziął miecz i odrąbał ogromną głowę bestii. Związał ją pajęczyną i udał się do wioski.

Natychmiast kazano nabić ją na pal pod kościołem i wyprawić ucztę. Na część tamtych wydarzeń osadę tą nazywano od tej pory Pajęcznem

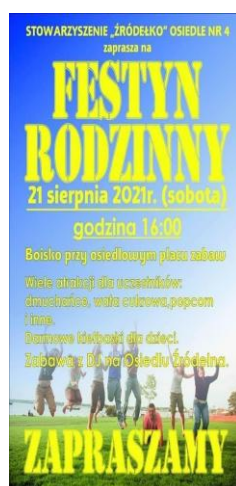
W okolicach Pajęczna funkcjonuje pewne określenie, używane tutaj przez część osób. Słowo "lenić się" związane z lasem, oznacza inaczej stać, lenić się, nic nie robić.

- **Organizacja imprez o charakterze kulturowym**

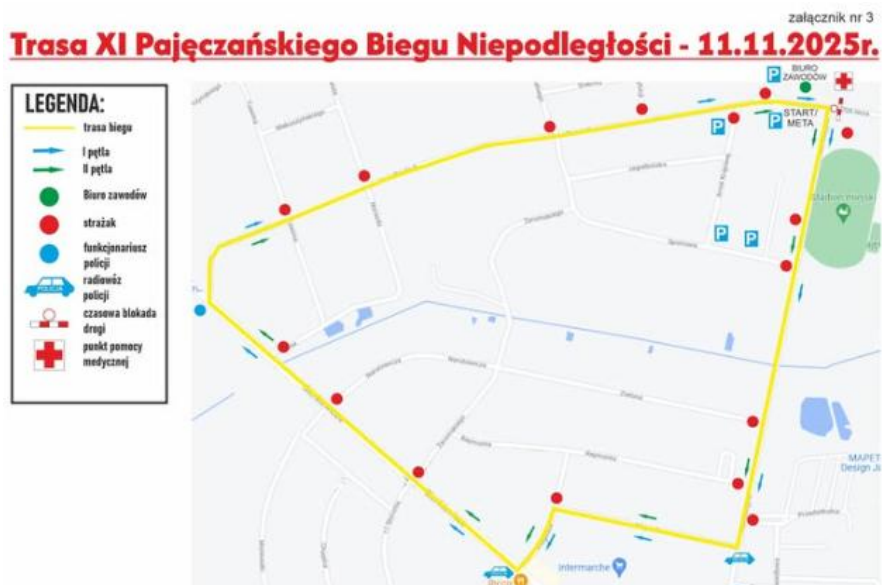
Gmina Pajęczno organizuje lub jest współorganizatorem imprezy o charakterze kulturowym, do których należą m. in. Dni Pajęczna, Dożynki Gminno Parafialnie, Targi końskie, Festyn Rodzinny, Majówki prezentujące regionalne specjały i folklor regionu.

Ten rodzaj imprezy powinien być w dalszym ciągu podtrzymywany i promowany, prowadzi bowiem do propagowania historii regionu.

Dożynki parafialne to święto rolników, sadowników, ogrodników, pszczelarzy i działkowców. W dużym gronie kultywowane są piękną tradycję dożynkową. Zgodnie z przyjętym zwyczajem, Święto Plonów obywa się kolejno w każdej z parafii gminy.

Narodowe Święto Niepodległości

- **Promocja imprez o charakterze kulturowym**

Organizacja imprez kulturowo – folklorystycznych takich jak np. festyny, festiwale, koncerty, odpusty, powoduje zwiększenie identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu. Udział twórców i artystów powodują rozwój rzemiosła ludowego i wzmocnienie podregionu etnograficznego. Odbывające się imprezy będą silnie promowane na terenie Powiatu Pajęczańskiego, Gminy Pajęczno, Województwa i Kraju.

majowy festyn

Jarmak bożonarodzeniowy

Zespół ludowy z terenu Powiatu Pajęczańskiego

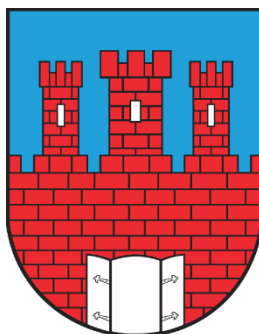
- **Wykreowanie pamiątek regionalnych**

Należy poszukiwać pomysłów tworzenia lokalnych pamiątek np. inspirowanych folklorem rawskim, monet, rzeźb, miniatur zamku, gier i innych specjałów lokalnych.

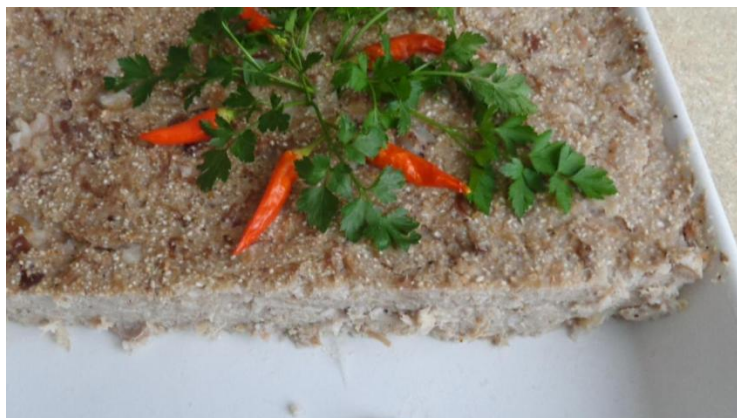
- **Kreowanie wizerunku Gminy Pajęczno**

Od wielu lat bogata historia Gminy Pajęczno oraz zachowane ślady jej dawnej świetności wykorzystywane są w budowaniu wizerunku Gminy. Warto podkreślić, że bogate dziedzictwo stało się motywem graficznym promocji Gminy, opatrzonego tradycją lokalną.

- **Wpisanie specjałów lokalnych na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych i promocja specjałów regionalnych**

Produkty regionalne decydują o kolorycie, odrębności i specyfice wyodrębnionego obszaru stanowiąc jego bogactwo kultury kulinarnej, dlatego należy prowadzić działania w celu wpisania specjałów lokalnych na Listę Produktów Tradycyjnych.

Dotychczas na Ministerialnej liście znalazły się **pasztet trzepka, chrzan po staropolsku obrowską zupę chrzanową**.

Należy nadal kreować regionalne specjały. Przy czym nazwy tych produktów powinny nawiązywać do charakteru kulturowego obszaru i legend.

KGW pełnią ważną rolę w kultywowaniu tradycyjnych przepisów i ludowości. KGW rywalizują między sobą właśnie na temat autorskich i tych przekazywanych z pokolenia na pokolenie np. pasztet trzepka.

Jednym z takich konkursów jest Mistrzowie Agro 2020. Z każdego powiatu wyłanianni są zwycięzcy.

Doskonałą promocją specjałów regionalnych Gminy Pajęczno jest udział w Festiwalu Dobrej Żywności "Księżackie Jadło". „Smakach Ziemi Łódzkiej” i konkursie „Smaczne Łódzkie”.

- **Edukacja regionalna mieszkańców**

Zachowanie i propagowanie dziedzictwa winno odbywać się przy współudziale społeczności regionalnej. Dlatego trzeba podjąć działania w celu propagowania wiedzy o zabytkach i zasadach ochrony. Należy umacniać w mieszkańcach Gminy Pajęczno

poczucie tożsamości poprzez identyfikowanie specyfiki i odrębności regionalnej. Szczególną uwagę należy zwrócić na edukację w zakresie dziedzictwa kulturowego poczynając od szkół, gdzie dzieci i młodzież trzeba zachęcać do poznawania historii swojego regionu. Kolejną ważną grupą, do której należy kierować te działania są właściciele i użytkownicy zabytków.

Obecnie edukację regionalną prowadzą m. in. Miejski Ośrodek Kultury, Biblioteki, Pan Wojciech Beśka, Pan Marcin Bielski spisując „Kronikę wszystkiego świata w Pajęcznie”.

- **Organizacja konkursu fotograficznego i plastycznego np. „MAGIA REGIONU” - uroki lokalnego krajobrazu**

Zdjęcia laureatów mogą zostać wydane w formie widokówek promujących walory Gminy Pajęczno. Konkurs sprzyja identyfikacji mieszkańców z regionem, podnosi świadomość o zabytkach regionu i doskonale je promuje

Pajęczno w obiektywie:

Zdjęcia Gminy Pajęczno

2 wydarzenia w 23-RODZ. czerwca 24 lipca 2020 r.

Pajęczno

Tworzyli piękne prace, stawiając kropki

w grudniu wiceburmistrz, w „Dziękuję” przy szkole p.o. Narodzinia Pajęckiego w Pajęcznie odbyły się warsztaty artystyczne. Wyjątkowo zajęcia prowadzone były przez Magdalenę Wódkę, a ich organizatorem było Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna.

Uczestnicy warsztatów, wśród których byli uczniowie i rodzice, przygotowali wiele pięknych prac, które zostały wystawione w galerii. Dzieci i rodzice pracowali nad stworzeniem pięknych dzieł, które zostały wystawione w galerii. Dzieci i rodzice pracowali nad stworzeniem pięknych dzieł, które zostały wystawione w galerii.

ZAREKLAMUJ SWOJĄ FIRMĘ!

w Ilustrowanym Przeglądzie Powiatu Pajęckiego

☎ 608 359 238 ✉ biuro@pp-pajeczno.pl

„Letnie spotkania informacyjne o KSeF, Bądź na bieżąco” – zaproszenie na spotkania

Stowarzyszenie Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna
zaprasza osoby zainteresowane sztuką i relaksacją

na wyjątkowe **WARSZTATY ARTETERAPII**
prowadzone przez panią **Magdalenę Wolską**

Podczas warsztatów uczestnicy będą pracować techniką **stipplingu**. To metoda tworzenia obrazów za pomocą małych kropek, pozwalająca uzyskać różne efekty wizualne, wrażenie światła, cienia i głębi. Technika ta wymaga cierpliwości i sprzyja wyciszeniu, jest świetną metodą relaksacji poprzez sztukę.

Warsztaty odbędą się
9 lipca (środa)
o godzinie 18.00
w „Owczarence” (lub altanie)
przy Kościele NP. w Pajęcznie (ul. Ogrodowa) .
Dziękujemy Księdzu Proboszczowi
za użyczenie miejsca.
Warsztaty są bezpłatne.
Można przynieść coś słodkiego lub napoje

- **Organizacja konkursów związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym Gminy Pajęczno**

Celem konkursu jest popularyzowanie historii Gminy Pajęczno wśród młodzieży oraz przybliżenie uczniom piękna pajęczańskich zabytków i bogactwa kultury niematerialnej.

BURMISTRZ PAJĘCZNA SERDECZNIE ZAPRASZA NA:

Europejski Dzień SENIORA

18 LAT DZIAŁALNOŚCI STOWARZYSZENIA
UNIWERSYTET TRZECIEGO WIEKU W PAJĘCZNI

19.10.2025r. | godz.:16.00

PROGRAM:

TRUBADURZY
godz.:16.00

MACIEJ SMOLIŃSKI
godz.:17.30

WSTĘP WOLNY

Hala Sportowa
w Pajęcznie,
ul. Grunwaldzka 1

MOK

Jedyna taka impreza w Polsce

TARGI KONSKIE

MIĘDZYNARODOWE

TARGI KONSKIE

w Pajęcznie

13.09.2025r.
Start godz. 3.00

Plac Targowy
w Pajęcznie

Zapraszamy!

Zapisy na stanowiska:
606 412 766
kontakt.targikonskie@gmail.com

Bez akredytacji - zakaz fotografowania i nagrywania podczas imprezy

Jedyna taka impreza w Polsce!

Międzynarodowe TARGI KONSKIE

w Pajęcznie

**Start: 13.09.2025r.
godz. 03:00**

Plac Targowy w Pajęcznie

Zapraszamy!

Zapisy na stanowiska:
606 412 766
kontakt.targikonskie@gmail.com

Brak akredytacji - zakaz fotografowania i nagrywania podczas imprezy

- **Współpraca ze Społecznymi Opiekunami Zabytków**

Na terenie województwa łódzkiego odbyło się szkolenie pozwalające uzyskać słuchaczom miano Społeczny Opiekunów Zabytków. Osoby te działają na omawianym terenie powodując wzrost zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 3

Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o walory kulturowe i historię obszaru

Rozwój turystyki w oparciu o zabytki pozwoli na ożywienie omawianego obszaru, zwiększy miejsca pracy i wpłynie na rozwój gospodarczy Gminy Pajęczno. W obecnych procedurach wykorzystanie zabytków na potrzeby turystyczne, edukacyjne i społeczne jest wymogiem w staraniu się o dotacje finansowe.

Zadania

- **Promocja postaci historycznych związanych z Gminą Pajęczno**

Postacie historyczne związane z regionem powinny być promowane i traktowane jako element tożsamości miasta. Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna organizuje konkursy w tym zakresie.

**MOJE
PAJĘCZAŃSKIE
WSPOMNIENIE**

**Konkurs
literacko - plastyczny**

Napisz opowiadanie, list,
wiersz, wspomnienie
lub wykonaj pracę
plastyczną,
bądź zdjęcie związane
z historią Pajęczna,
miejscami, wydarzeniami
lub ludźmi z Ziemi
Pajęczańskiej!

Na Twoją pracę czekamy
do 15 lipca 2021 r.

**TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ
PAJĘCZNA**

Prace w wersji elektronicznej prosimy
o przesłanie na e-mail:
stowarzyszenie.tpp@gmail.com

Prace w wersji papierowej prosimy
o wysłanie na adres:
Stowarzyszenie Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna
98-330 Pajęczno, ul. Rekreacyjna 40
z dopiskiem na kopercie „Konkurs”

Regulamin konkursu znajduje się na stronie: <https://stowarzyszenietpp.wixsite.com/website>

- **Tworzenie historycznego obszaru przyjaznego inwestorom**

Idea dotyczy włączania inicjatyw biznesowych w proces rewaloryzacji. Polega na integrowaniu poszczególnych inwestycji o różnym przeznaczeniu. Cenne jest nawiązanie współpracy z różnymi podmiotami oraz instytucjami. W ramach współpracy może być udzielane wsparcie szkoleniowo- doradcze lub pomoc w dostępie do preferencyjnych ofert skierowanych do osób już prowadzących działalność gospodarczą jak i do osób, które dopiero zamierzają ją podjąć.

- **Lokowanie instytucji publicznych w strukturach historycznych**

Układ urbanistyczny to przestrzeń publiczna. Tam skupiają się najcenniejsze budowle, zabytki i instytucje publiczne o znaczeniu ogólnie wiejskim. Celowe jest lokowanie instytucji publicznych na terenie układu ruralistycznego, sprzyja to dobremu funkcjonowaniu obszaru.

Obiekty publiczne w strukturach historycznych

- **Gmina Pajęczno - lider polityki turystyki kulturowej**

Gmina Pajęczno staje się liderem polityki turystyki kulturowej. Jako jedno z nielicznych gmin województwa wprowadziło tablice informacyjne, oraz znaki drogowe informujące o występowaniu cennych obiektów i kierujące w stronę głównych historycznych szlaków. Tablice zamontowane zostały w Parku Miejskim w Pajęcznie w ramach Pajęczańskiej Ścieżki Historycznej.

Dzięki tablicom możemy lepiej poznać historię obrazu Matki Bożej Pajęczańskiej, kronikarza Marcina Bielskiego oraz dawnego Pajęczna i jego najciekawszych miejsc.

Tablice opracowane zostały przez Stowarzyszenie Towarzystwo Przyjaciół Pajęczna. Zadanie jest kontynuowane, ponieważ stowarzyszenie złożyło również wniosek w ramach budżetu obywatelskiego województwa łódzkiego na rok 2021, który został zakwalifikowany do realizacji.

- **Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Pajęczno**

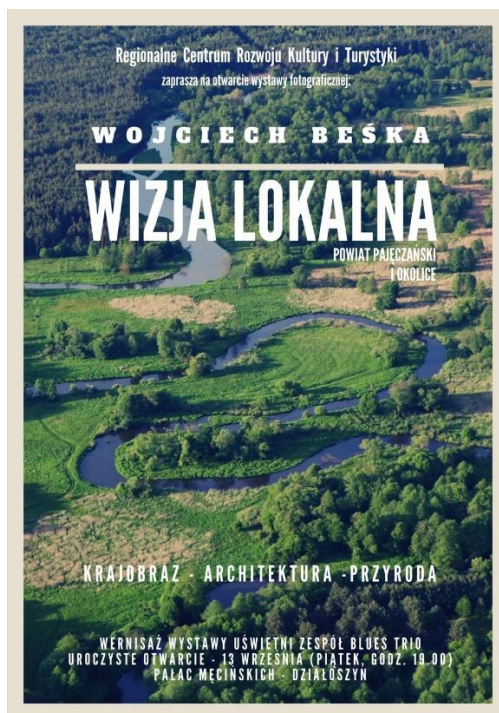
Przed rozpoczęciem prac remontowych na ul. Jana Pawła II przeprowadzono prace archeologiczne w trakcie których, odkryto ślady osadnictwa z epoki brązu.

Jest to dowód na to, że historia osadnictwa na terenie Pajęczna sięga bardzo odległych czasów. Dziedzictwo odkryte w wyniku przeprowadzonych prac jest promowane przez Urząd.

Organizowane są również wystawy i wydawane albumy wydanego m. in. Przez Starostwo Powiatowe w Pajęcznie – „Walory przyrodnicze i kulturowe powiatu pajęczańskiego”. Autorem prezentowanych zdjęć jest Pan Wojciech Beśka. Ekspozycja zawiera kilkadziesiąt fotografii i jest swoistą podróżą po ciekawszych zakątkach powiatu pajęczańskiego.

Autor - Pan Wojciech Beśka jest fotografem, podróżnikiem, animatorem kultury. Kurator licznych wystaw i wydarzeń fotograficznych. Pan Beśka jest również założycielem Klubu Miłośników Fotografii, laureatem ogólnopolskich konkursów fotograficznych. Jego zdjęcia ukazywały się m.in w Angorze, Gazecie Wyborczej, oraz w magazynie PODRÓŻE. Współpracuje m. in z Regionalnym Centrum Kultury i Turystyki.

Propagowaniem dziedzictwa Gminy Pajęczno zajmują się również lokalne media.

Źródła: własne, WUOZ w Łodzi, Wojciech Beśka, strony WWW, Urzędu Miasta i Gminy Pajęczno,

WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU

Rekomendacje do wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wynikające z opracowanego Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Pajęczno

WNIOSKUJE SIĘ O UWZGLĘDNIENIE W WOJEWÓDZKIM PROGRAMIE OPIEKI NA ZABYTKAMI:

- podregionu kulturowego,
- realizacji zintegrowanych projektów tematycznych dotyczących:

- zagospodarowania turystycznego dorzecza rzeki Warty ,
- rewitalizacji historycznego układu ruralistycznego o randze:
 - ponadlokalnej,
- propozycji utworzenia parku kulturowego:
 - w obrębie historycznego układu przestrzennego,
- rewaloryzacji obiektów reprezentatywnych:
 - kościołów,
 - zespołów dworsko – parkowych,
 - wapienników
- ochrony Stanowisk archeologicznych,
- konieczności wykonania zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w obiektach zabytkowych,
- rewaloryzacji założeń zieleni w tym cmentarzy,
- promocji kultury niematerialnej,
- promocji szlaków kulturowych:
 - Dworów,
 - wapienników,
- rozwoju turystyki pielgrzymkowej w oparciu o cenne obiekty sakralne
- promocji specjalów zarejestrowanych na Liście Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi –.

MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI ZAD ZABYTKAMI DLA GINY PAJĘCZNO

Podstawy prawne ochrony zabytków

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa Rozdział 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292). Zgodnie z przepisami, obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach spoczywa na osobach fizycznych lub innych jednostkach organizacyjnych, w tym także na podmiotach sektora finansów publicznych, posiadających tytuł prawny do zabytku.

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA DZIAŁAŃ KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

Właściciele oraz zarządcy zabytków mogą korzystać z różnych źródeł finansowania działań mających na celu ich ochronę. Do kluczowych mechanizmów wsparcia należą:

1. Dotacje udzielane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz wojewódzkich konserwatorów zabytków

Celem Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Finansowane są z budżetu państwa. Zgodnie z art. 77. ww. ustawy, mogą one być przeznaczane na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków może udzielać ze środków finansowych pochodzących z budżetu państwa, w części, której dysponentem jest wojewoda zgodnie z ustawą z 2003 r. dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanych na terenie województwa łódzkiego. Dotacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków mogą być udzielone na prace planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art. 76 pkt 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (refundacja) (art. 76 pkt 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków, bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Do programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, których celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej zalicza się także rządowy Program Odbudowy Zabytków, którego celem jest wspieranie bezzwrotnymi środkami finansowymi jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prac konserwatorskich i restauratorskich oraz robót budowlanych przy należącym do nich wpisanym do rejestru zabytków lub posiadającym wpis do ewidencji, Krajowy Plan Odbudowy, który mimo, że nie jest programem dedykowanym stricte zabytkom środki z KPO mogą być przeznaczane na projekty, które pośrednio przyczyniają się do ochrony zabytków, np. termomodernizacja budynków zabytkowych czy inwestycje w odnawialne źródła energii w obiektach zabytkowych. Do innych programów można zaliczyć takie jak: Kultura ludowa i tradycyjna, Ochrona zabytków archeologicznych, Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju, Groby i

cmentarze wojenne w kraju, Wspieranie działań muzealnych, Kultura cyfrowa, Infrastruktura kultury, Infrastruktura szkolnictwa artystycznego, Infrastruktura domów kultur, Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży, Kultura Dostępna, Edukacja artystyczna oraz Edukacja kulturalna.

2. Dotacje jednostek samorządu terytorialnego

Gminy, powiaty oraz województwa mogą przyznawać dotacje na działania dotyczące zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków. Zasady ich przyznawania określone są w uchwałach organów stanowiących poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego.

Dotacje celowe z budżetu województwa przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego (zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) w zakresie nakładów koniecznych na poprawę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie łódzkim. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja przyznawana jest w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%. Dotacje udzielane są zazwyczaj w ramach corocznych konkursów. Wg. założeń konkursu pod nazwą „Łódzkie dla zabytków” ogłoszonego w 2025 r. maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie mogła być większa niż 200 tys. złotych.

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2023 poz. 40 z późn. zmianami) opieka nad zabytkiem oraz finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub prace rewitalizacyjno-renowacyjne znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podejmowana przez radę gminy. Dotacje na prace przy zabytkach udzielane są na podstawie regulaminu, przyjętego w drodze uchwały np. w formie zarządzenia.

3. Środki Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków

Fundusz ten został utworzony na mocy nowelizacji ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. i stanowi państwowy fundusz celowy. Jego główne źródła finansowania to: administracyjne kary pieniężne nakładane w przypadkach naruszenia przepisów ochrony zabytków, zasądzone przez sądy środki w sprawach dotyczących przestępstw związanych z niszczeniem lub uszkodzeniem zabytków. Środki zgromadzone w Funduszu przeznaczone są w pierwszej kolejności na ratowanie zabytków zagrożonych lub uszkodzonych. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Fundusz kładzie duży nacisk na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

4. Środki unijne i fundusze międzynarodowe

Możliwe jest pozyskiwanie środków z funduszy europejskich o charakterze strukturalnym oraz programów międzynarodowych zajmujących się ochroną dziedzictwa kulturowego. Dofinansowania te mogą obejmować zarówno działania związane z renowacją zabytków, jak i projekty edukacyjne czy promocyjne związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Do takich funduszy należy Program Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027 (FEŁ2027), Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko – FEnIKS 2021 – 2027, w tym w szczególności jego VII Priorytet, w którym przewidziano alokację środków w wysokości 600 mln EUR na działania z zakresu infrastruktury kultury i turystyki kulturowej.

W zakresie działań zawiera się ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury. Realizowane będą inwestycje mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne w dwóch obszarach: Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury obejmujący tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w kulturze i w życiu społecznym; Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego, którego celem

jest podniesienie atrakcyjności najcenniejszych zabytków, poprawa obsługi ruchu turystycznego, tworzenie lub wzmocnienie marki zabytku oraz rozwój usług wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie prezentacji oferty.

5. Środki własne właścicieli i użytkowników zabytków

Obowiązkiem podmiotów posiadających tytuł prawny do zabytków jest dbałość o ich zachowanie, co obejmuje również ponoszenie części kosztów związanych z ich konserwacją i renowacją. Właściciele oraz użytkownicy zabytków muszą zapewnić regularne przeglądy techniczne, dbać o stan techniczny i estetyczny obiektu oraz podejmować działania naprawcze, aby zapobiec degradacji substancji zabytkowej. Odpowiedzialność ta obejmuje także finansowanie zabezpieczeń przeciwpożarowych, przeciwwłamaniowych oraz monitorowania strukturalnego budynków. W przypadku ograniczonych zasobów finansowych możliwe jest ubieganie się o wsparcie w formie kredytów preferencyjnych, ulg podatkowych lub innych form pomocy finansowej, które mogą częściowo pokryć koszty niezbędnych prac konserwatorskich.

6. Fundusz kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2025 r. zadań dotyczących konserwacji i remontów obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym m.in. poprzez ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 t.j.), Dysponentem Funduszu Kościelnego obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Dotacje te są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (tj.: dzwonnice

wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni (tj.: chodniki, ogrodzenia, zieleń). a także stałych elementów wystroju wnętrz (tj.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

7. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Wyróżnia się w nim dwa programy - program „Dostępność ponad barierami” oraz program „Dostępna przestrzeń publiczna”. Wspierają one kolejno dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami dostępu do przestrzeni publicznej, informacji i komunikacji, a także technologii, urządzeń oraz usług powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, na zasadzie równości z innymi osobami. Dofinansowanie może obejmować m.in. budowę podjazdów, wind, poszerzenie otworów drzwiowych, montaż uchwytów i barierek, czy ułożenie posadzek antypoślizgowych. Ingerencja może być tak duża, jak tylko pozwala ochrona zabytkowych wartości a jej zakres musi być oceniony przez nadzór konserwatorski. Nadrzędnym celem Funduszu jest likwidacja barier architektonicznych, a także informacyjno-komunikacyjnych. Dofinansowanie w poszczególnych modułach wynosi do 80% kosztów kwalifikowalnych realizowanych zadań.

8. Narodowe Centrum Kultury

Narodowe Centrum Kultury jest państwową instytucją kultury, której statutowym zadaniem jest podejmowanie działań na rzecz rozwoju kultury w Polsce. Realizuje on programy jak Bardzo Młoda Kultura (2023-2025), którego celem głównym jest rozwój podmiotowego uczestnictwa w młodzieży w kulturze i umacnianie tożsamości społeczności lokalnych; Program Kultura – Interwencje, skupiający się na działaniach kulturalnych wymagających interwencji, np.: jubileusze/rocznice istotnych wydarzeń dla tożsamości polskiej/lokalnej, działania unikatowe na skalę Polski, niwelowanie barier w dostępie do kultury, tworzenie nowej oferty kulturalnej czy podejmowanie w partnerstwie działań kulturalnych na rzecz społeczności lokalnej; EtnoPolska, czyli program, którego działania koncentrują się na zachowaniu trwałości tradycji, ich twórczym wykorzystaniu oraz badanie i propagowanie współczesnych zjawisk etniczno-kulturowych, szczególnie zachodzących na polskiej wsi - w ramach tego programu realizowane są zadania z zakresu twórczości ludowej i amatorskiej wielu dziedzin, uwzględniające tradycyjne rękodzieło i rzemiosło, a także

unikatowe zjawiska folkloru wiejskiego i miejskiego. O dofinansowania z dwóch ostatnich programów mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury, organizacje samorządowe jak i koła gospodyń wiejskich (wpisane do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich prowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa), kościoły i związki wyznaniowe oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Więcej informacji na stronie: <https://nck.pl/dotacje-i-stypendia>

9. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Głównym celem Funduszu jest dofinansowanie zadań dotyczących realizacji przedsięwzięć związanych z edukacją ekologiczną, ochroną przyrody i krajobrazu, ochroną powietrza, gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi oraz zasobów wodnych, badaniami naukowymi, a także monitoringiem środowiska. Do dofinansowania kwalifikowania w kontekście ochrony zabytków i innych dóbr dziedzictwa kulturowego są m.in. zabiegi pielęgnacyjne w drzewostanie lub na krzewach, zabiegi zabezpieczające drzewostan w tym założenie wiązań i podpór, obiekty małej architektury w szczególności zakup ławek parkowych, koszy na śmieci, stojaków na rowery, założenie monitoringu, np. w obrębie zabytkowej zieleni komponowanej. Wielkość wsparcia wynosi do 100% kosztów całkowitych zadania.

Więcej informacji na stronie: <https://www.wfosigw.lodz.pl/programy/>

10. Programy wspólnotowe

W szczególności Program Komisji Europejskiej Kreatywna Europa 2021–2027, który wspiera europejskie sektory kultury, filmu i kreatywne poprzez unijne granty dla sektorów kultury, kreatywnych i audiowizualnego. Zgodnie z założeniami Strategii Europa 2030, program Kreatywna Europa służyć ma inwestowaniu w sektory kreatywne i kulturę, aby wzmacniać ich konkurencyjność i znacząco przyczyniać się do wzrostu gospodarczego, zatrudnienia, innowacji i spójności społecznej. Wyróżnia się w nim Podprogram Kultura, którego celem jest promowanie lokalnych działań w dziedzinie dziedzictwa kulturowego i w ramach którego dopuszczalne jest dofinansowywanie sztuk widowiskowych i wizualnych, dziedzictwa i innych dziedzin, a także Podprogram MEDIA umożliwiający dofinansowanie kin i sektora audiowizualnego.

Więcej informacji na stronie: <https://www.kpk.gov.pl/inne-programy/program-kreatywna-europa>

ADMINISTRACYJNE KARY PIENIĘŻNE I ICH PRZEZNACZENIE

Zgodnie z przepisami ustawy, kary pieniężne mogą być nakładane na podmioty, które bez wymaganego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków lub w sposób niezgodny z jego zakresem:

- przeprowadzają prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru,
- prowadzą roboty budowlane w otoczeniu zabytku,
- wykonują badania konserwatorskie, archeologiczne lub architektoniczne.

Kary te są nakładane przez organy ochrony zabytków i stanowią jedno ze źródeł finansowania Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

KONKLUZJE ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce opiera się na różnorodnych źródłach, w tym na funduszach publicznych, środkach samorządowych, dofinansowaniach unijnych oraz własnych środkach właścicieli zabytków. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz jej nowelizacje wprowadzają kompleksowe rozwiązania mające na celu wsparcie działań konserwatorskich i restauratorskich, a także zapewniają mechanizmy sankcji finansowych w przypadkach naruszenia przepisów dotyczących ochrony zabytków.

Potencjalne źródła dofinansowania działań związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi:

- **Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego** - Ochrona zabytków zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292). Finansowanie obejmuje konserwację, rewaloryzację obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wsparcie dla obiektów zagrożonych oraz tych o szczególnej wartości historycznej. Przykładowe działania: konserwacja elewacji historycznych budynków, restauracja fresków, renowacja rzeźb i detali architektonicznych.

Więcej informacji na stronie: <https://www.gov.pl/web/kultura/ochrona-zabytkow4>

- **Jednostki samorządu terytorialnego** - Dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru oraz gminnej ewidencji zabytków, na podstawie art. 81 wspomnianej ustawy. Wsparcie może obejmować prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane. Przykładowe działania: rewitalizacja rynków miejskich, naprawa dachów zabytkowych kamienic, remonty kościołów o znaczeniu lokalnym, odbudowa historycznych murów miejskich. Więcej informacji na: Stronach internetowych poszczególnych urzędów miast i gmin.
- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków** - Fundusz utworzony na podstawie nowelizacji ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. Jego środki pochodzą z administracyjnych kar pieniężnych nakładanych za naruszenie przepisów ochrony zabytków. Środki przeznaczone są na ratowanie zabytków zagrożonych lub uszkodzonych. Przykładowe działania: stabilizacja konstrukcyjna uszkodzonych budynków, przeciwdziałanie wilgoci w obiektach zabytkowych, odbudowa spalonych części obiektów historycznych.

Więcej informacji na stronie: <https://www.gov.pl/web/kultura/narodowy-fundusz-ochrony-zabytkow-juz-dziala>

- **Fundusze unijne i międzynarodowe** - Możliwość pozyskiwania środków z funduszy europejskich i programów międzynarodowych, takich jak Program Kreatywna Europa (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/818). Finansowanie obejmuje nie tylko renowację zabytków, ale również projekty edukacyjne i promocyjne związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Przykładowe działania: digitalizacja archiwów historycznych, organizacja warsztatów o ochronie zabytków, publikacje naukowe.

Więcej informacji na stronie: <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>

- **Własne środki właścicieli i użytkowników zabytków** - Zgodnie z art. 5 ustawy, obowiązek dbania o zabytki spoczywa na ich właścicielach. Obejmuje to finansowanie ich konserwacji i renowacji, regularne przeglądy techniczne, działania naprawcze oraz zabezpieczenia przeciwpożarowe i przeciwwłamaniowe. Przykładowe działania: renowacja stolarki okiennej, konserwacja elementów drewnianych, wdrażanie

systemów ochrony przeciwpożarowej w zabytkach.
Więcej informacji na stronie:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20031621568>

- **Fundusz Kościelny (MSWiA)** - Ustanowiony ustawą z dnia 20 marca 1950 r. (Dz.U. nr 9, poz. 87). Dotacje przeznaczone są na konserwację i remonty obiektów sakralnych, obejmujące m.in. dachy, elewacje, stolarkę okienną i drzwiową, instalacje elektryczne, wodne i odgromowe. Przykładowe działania: renowacja zabytkowych ołtarzy, odnowienie fresków w świątyniach, rekonstrukcja zabytkowych organów.

Więcej informacji na stronie: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

- **Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON)** - Na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej (Dz.U. 2023 poz. 100). Dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych w obiektach zabytkowych, umożliwiające ich dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Przykładowe działania: instalacja wind w muzeach mieszczących się w zabytkach, budowa podjazdów, dostosowanie toalet dla osób z niepełnosprawnościami.

Więcej informacji na stronie: <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/>

- **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027** - Finansowanie modernizacji zabytków znajdujących się na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub uznanych za Pomniki Historii, zgodnie z priorytetem VII Programu. Przykładowe działania: renowacja zamków i pałaców, rewitalizacja parków historycznych, przekształcenie obiektów zabytkowych na przestrzenie edukacyjne.

Więcej informacji na stronie: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>

- **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027** - Digitalizacja i archiwizacja zasobów kultury, rozwój e-usług publicznych dla instytucji kultury. Dofinansowanie infrastruktury IT umożliwiającej zdalny dostęp do zbiorów archiwalnych i muzealnych. Program realizowany zgodnie z Rozporządzeniem UE 2021/694. Przykładowe działania: skanowanie manuskryptów i starodruków, budowa cyfrowych archiwów, tworzenie wirtualnych spacerów po zabytkach.

Więcej informacji na stronie: <https://www.polskacyfrowa.gov.pl/strony/o-programie/fundusze-europejskie-na-rozwoj-cyfrowy-2021-2027-2028/>

- **Ulga na zabytki** - Wprowadzona ustawą o Polskim Ładzie z 2022 r. Umożliwia odliczenie od podstawy opodatkowania 50% kosztów prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytkach, do kwoty 500 000 zł. Przykładowe działania: renowacja drewnianych budynków historycznych, wymiana posadzek w zabytkowych wnętrzach, odnowienie polichromii na ścianach zabytkowych kamienic.

Więcej informacji na stronie: <https://www.podatki.gov.pl/pit/ulgi-odliczenia-i-zwolnienia/>

- **Polski Ład dla kultury** - Program rządowy wspierający jednostki samorządu terytorialnego w realizacji inwestycji związanych z ochroną i renowacją zabytków. Dofinansowanie może być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace. Przykładowe działania: odbudowa zniszczonych fragmentów zabytków, adaptacja starych budynków na domy kultury, modernizacja teatrów historycznych.

Więcej informacji na stronie: <https://www.gov.pl/web/polski-lad/polski-lad>

- **Krajowy Plan Odbudowy** - Środki przeznaczone na remonty i modernizację zabytkowych budynków, w tym ich adaptację na mieszkania komunalne. Finansowanie zgodne z unijnym mechanizmem odbudowy gospodarczej po pandemii COVID-19. Przykładowe działania: przekształcenie dawnych kamienic w lokale mieszkalne, remonty budynków dawnych ratuszy, renowacja elewacji zabytków na potrzeby społeczności lokalnych.

Więcej informacji na stronie: <https://www.gov.pl/web/nfosisgw/krajowy-plan-odbudowy>

Szczegółowe źródła dofinansowania działań związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi:

Źródło Dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	– Ochrona zabytków Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnościowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

– Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

– Kultura ludowa i tradycyjna

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w

	programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności Lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich Dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Wspieranie działań muzealnych Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra I jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.
--	--

	– Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: Naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń I osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej. – Kultura dostępna Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych.
--	--

	O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. Następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. - Program Promesa dla Kultury Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. Wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje Zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw. Projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne. W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne. W odniesieniu do projektów „miękkich” preferowane będą projekty wspierające międzynarodową współpracę artystów, jak również projekty służące budowie kompetencji i konkurencyjności sektora kultury oraz projekty mające na celu zwiększenie dostępu do kultury.
--	--

	Program „Infrastruktura kultury” Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji. Konkurs „Zabytek Zadbany” „Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. Podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów. Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach: Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu; ▪ Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe); ▪ Adaptacja obiektów zabytkowych; ▪ Architektura i budownictwo drewniane; ▪ Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne; ▪ Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem. Więcej informacji na stronie:
--	---

	https://nid.pl/dzialalnosc/
Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Środki Łódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa łódzkiego. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej: https://www.wuoz-lodz.pl/Dotacje_i_refundacje,11
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Więcej informacji na stronie:

	www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny
Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego	Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego corocznie organizuje konkursy, w ramach których można pozyskać środki na realizację prac konserwatorskich i restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego w ramach Programu „Łódzkie Ratuje Zabytki”. Więcej informacji na stronie: https://www.lodzkie.pl/kultura/przyznano-dotacje-w-ramach-%C5%82%C3%B3ldzkie-ratuje-zabytki-2024?utm_ Dodatkowo Urząd Marszałkowski corocznie organizuje konkurs "Mała architektura zabytkowa". Zgłoszenie może złożyć osoba prawna, osoba fizyczna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, a także zgłoszenie może być inicjatywą społeczności lokalnej m.in. mieszkańców, parafian, właścicieli i/lub współwłaścicieli zabytku lub terenu, na którym znajduje się obiekt małej architektury zabytkowej. Więcej informacji na stronie: https://ngo.lodzkie.pl/mala-architektura-zabytkowa/?utm_
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) oferuje dofinansowania na przystosowanie budynków mieszkalnych w celu likwidacji barier architektonicznych, aby ułatwić osobom z niepełnosprawnościami codzienne funkcjonowanie. Dofinansowanie może obejmować takie prace jak budowa podjazdów, montaż wind, poszerzenie drzwi czy adaptacja łazienek. Jakie są warunki dofinansowania? Maksymalna wysokość dofinansowania może wynosić do 95% kosztów przedsięwzięcia, jednak nie więcej niż piętnastokrotność

	przeciętnego wynagrodzenia. Ostateczna kwota zależy od indywidualnej oceny wniosku oraz charakteru planowanych prac. Więcej informacji na stronie: https://www.pfron.org.pl/osoby-niepelnosprawne/dostepnosc-przestrzeni/?utm_
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚIGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚIGW tworzy system funduszy ekologicznych. W ramach NFOŚIGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej. Więcej informacji na stronie: https://www.gov.pl/web/nfosigw/nowa-strategia-nowe-programy--plany-nfosigw-na-2025-r?utm

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi corocznie ogłasza nabory na udzielenie dotacji na działania związane z rewaloryzacją zabytkowych parków województwa łódzkiego. Program ukierunkowany jest na finansowe wsparcie działań dotyczących zabytków w rozumieniu Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami będących parkami. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.wfosigw.lodz.pl/dla-beneficjentow/programy-priorytetowe-
Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027	Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo. 2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. Tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. Analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji. 2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. Digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i

	administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii. Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO. Więcej informacji na stronie: https://www.gov.pl/web/popcwsparcie/fundusze-europejskie-na-rozwoj-cyfrowy-2021-2027-ferc-czyli-co-przyniesie-jednostkom-administracji-publicznej-nowy-okres-programowania?utm_
Kreatywna Europa 2021-2027	Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej. Więcej informacji na stronie: https://culture.ec.europa.eu/pl/creative-europe/about-the-creative-europe-programme?utm_
Bank Gospodarstwa	Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) pełni rolę operatora Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, który ma na celu

Krajowego w Warszawie	wspieranie samorządów w finansowaniu prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach. Kluczowe informacje o programie: • Adresaci programu: Jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty, województwa). • Zakres dofinansowania: Prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków. • Wysokość dofinansowania: Nawet do 98% kosztów inwestycji, co oznacza, że samorzady mogą pokryć jedynie 2% wartości projektu. • Procedura aplikacyjna: Wnioski składane są elektronicznie za pośrednictwem aplikacji dostępnej na stronie BGK. Więcej informacji na stronie: https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/programy/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow/?utm_
Fundusz Kościelny	Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. O przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) Jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo. Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa

	Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWIA”, oraz w BIP MSWIA. Więcej informacji na stronie: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny?utm_
Fundusz Termomodernizacji i Remontów	Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Fundusz może być wykorzystany dla poprawy stanu technicznego budynków komunalnych objętych ochroną konserwatorską. Więcej informacji na stronie: https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/fundusze/fundusz-termomodernizacji-i-remontow-ftir/?utm_
Edukacja Kulturalna	Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego. Wsparcie finansowe kierowane będzie do projektów, obejmujących działania edukacyjno-animacyjne, stymulujące kreatywność i aktywizujące twórczo uczestników reprezentujących wszystkie grupy wiekowe i społeczne. Zasadniczym celem programu jest wspieranie zadań o charakterze niekomercyjnym. Priorytetowo traktowane będą projekty o wysokiej wartości edukacyjnej i artystycznej, wykraczające poza podstawową działalność statutową wnioskodawców. Zadania powinny wyróżniać się oryginalną, spójną koncepcją, uwzględniającą potrzeby docelowych grup odbiorców. Ważne jest, aby działania prowadzone były w sposób umożliwiający uczestnikom rozwijanie zdolności, umiejętności i wiedzy. Istotna jest zatem forma realizacji przedsięwzięć oparta na interakcji, wykorzystująca odpowiednie metody i narzędzia edukacyjne, np. eksperymenty artystyczne, nowe technologie i media. Jednym z głównych założeń

	programu jest wspieranie zadań umożliwiających uczestnictwo oraz integrację przedstawicieli różnych grup społecznych i wiekowych, a także zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami. Istotne jest też nawiązywanie współpracy z innymi podmiotami – szkołami, instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i placówkami opiekuńczymi, której efektem będzie tworzenie spójnej oferty edukacyjnej i kulturalnej. W tym kontekście istotne dla realizacji celów programu będzie wsparcie dla form działalności, których skuteczność została potwierdzona zarówno w rodzimej, jak i zagranicznej praktyce, wśród których wymienić należy działania, skierowane do osób dorosłych, realizowane w formule tzw. „uniwersytetów ludowych”. Najważniejszym rezultatem zadań wspieranych w ramach programu powinno być podniesienie poziomu kompetencji artystycznych kulturowych i twórczych ich uczestników oraz kształtowanie poczucia, że kultura jest nieodzownym elementem rozwoju osobistego i społecznego. Ważne jest również zachęcenie autorów przedsięwzięć kulturalnych do stałego podnoszenia jakości działań oraz korzystania z nieszablonowych rozwiązań edukacyjnych i artystycznych. Więcej informacji na stronie: https://nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje
Ulga na zabytki	Ulga na zabytki pozwala na odliczenie od podstawy opodatkowania: 50% kwoty poniesionych wydatków na wpłaty na fundusz remontowy oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytku (wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków), wydatku na nabycie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, nie więcej niż kwota odpowiadająca iloczynowi 500 zł i liczby metrów kwadratowych

	powierzchni użytkowej tego zabytku; limit odliczenia na wszystkie inwestycje podatnika z tego tytułu nie może przekroczyć 500 000 zł. Więcej informacji na stronie: https://www.podatki.gov.pl/pit/ulgi-odliczenia-i-zwolnienia/ulga-na-zabytki/?utm_
Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej EWT	Zostały opracowane trzy typy programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2021-2027 (Interreg). Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia: – obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej czy wzajemnych kontaktów młodzieży, – duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej, – wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi, mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu. Więcej informacji na stronie: https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/interreg/?utm_
Program Europa Dla Obywateli 2021-2027	Ta propozycja jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej

oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich. Celami ogólnymi Programu są: – rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy, – rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego – 231 – Poz. 6245 wśród obywateli, – pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy. Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy: – gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości, – wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, – przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii, – zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE. Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć Europejska oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie: - partnerstwo miast - sieci miast - projekty społeczeństwa obywatelskiego.

Więcej informacji na stronie:

<https://www.gov.pl/web/europejska-siec-migracyjna/otwarte-nabory-wnioskow-w-programie-europa-dla-obywateli2>

Polska Cyfrowa 2021-2027	Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowało m.in. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. Program został przyjęty przez Komisję Europejską o czym poinformowano 18.11.2022 r. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków. Dotychczasowo w ramach programu planowano realizację czterech osi priorytetowych: Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu. Oś priorytetowa II. E-administracja i otwarty rząd. Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa. Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna. Więcej informacji na stronie: https://www.polskacyfrowa.gov.pl/strony/o-programie/fundusze-europejskie-na-rozwoj-cyfrowy-2021-2027-2028/?utm_
Polski Ład Dla Kultury	Założenia rządowego programu odbudowy zabytków „Polski Ład dla kultury” zostały opublikowane. Wynika z nich, że program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace. Więcej informacji na stronie: https://www.gov.pl/

Krajowy Plan Odbudowy	W ramach Krajowego Planu Odbudowy rząd powinien przekazać na remonty zabytkowych budynków i adaptację ich na mieszkania komunalne. Krajowy Plan Odbudowy to pieniądze na odbudowę gospodarek państw członkowskich Unii Europejskiej po koronawirusowym kryzysie. Polska dostanie z niego ok. 200 mld zł. Więcej informacji na stronie: https://www.kpo.gov.pl/strony/o-kpo/dla-instytucji/pytania/
Fundacja Orlen	Fundacja podejmuje działania z zakresu między innymi ochrony dóbr kultury. Przykładem inwestycji zrealizowanej z pomocą fundacji jest remont konserwatorski lica murów oporowych w klasztorze Benedyktynek-Sakramentek w Warszawie. Więcej informacji na stronie: https://fundacja.ornen.pl/pl/najczesciej-zadawane-pytania/darowizny?utm_
Fundacja KGHM Polska Miedź	Fundacja wspiera inicjatywy w obszarze między innymi kultury i tradycji. Przekazuje darowizny na działania, które służą zachowaniu w jak najlepszym stanie obiektów architektury sakralnej i świeckiej, zabytków ruchomych i obiektów kultury materialnej. Przykładami inwestycji dofinansowanych ze środków fundacji są przebudowa i remont konstrukcji dachowej z wymianą pokrycia dachowego oraz wykonaniem instalacji elektrycznych i instalacji odgromowej na XVII-wiecznym kościele pw. Świętej Trójcy w Leżajsku czy remont dachu zabytkowego budynku przeznaczonego na miejsce opieki osób starszych oraz niepełnosprawnych w Lwówku Śląskim. Więcej informacji na stronie:

	https://kghm.com/sites/default/files/regulamin_przyznawania_darow_izn_przez_fundacje_kghm_polska_miedz_13.01.2023.pdf?utm_
Fundacja PGNIG im. Ignacego Łukasiewicza	Fundacja wspiera między innymi inicjatywy na rzecz dziedzictwa narodowego i kultury. Przykładem inwestycji dofinansowanej ze środków fundacji jest remont kaplicy myśliwskiej zarządzanej przez parafię pw. Św. Huberta w Rzeszowie. Więcej informacji na stronie: https://polskifunduszsportowy.pl/fundacja-pgnig/?utm_
Fundacja PGE	Fundacja realizuje projekty dotyczące między innymi pielęgnowania tożsamości narodowej i pamięci historycznej oraz zadania z zakresu kultury i dziedzictwa narodowego. Przykładami inwestycji dofinansowanych ze środków fundacji jest remont wieży kościoła pw. Maksymiliana Marii Kolbego w Bogatyni czy prace na cmentarzu Stare Powązki w Warszawie. Więcej informacji na stronie: https://fundacjapge.pl/
Rządowy Program Odbudowy Zabytków	Rządowy Program Odbudowy Zabytków był realizowany ze środków Funduszu Przeciwdziałania COVID-19, a podstawę udzielania dotacji w jego ramach stanowiła Uchwała nr 232/2022 Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2022 roku w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. Jego operatorem został Bank Gospodarstwa Krajowego, który przyjmował wnioski o dofinansowanie oraz udzielał promes inwestycyjnych. To na ich podstawie przyznawano dofinansowanie. Beneficjentami programu były jednostki samorządu terytorialnego, które mogły przeznaczyć otrzymane środki na wsparcie różnych inwestycji przy zabytkach położonych na ich terenie. Do tej pory w ramach programu odbyły

	się dwa nabory wniosków – w 2022 i 2023 roku. W tym roku naboru jeszcze nie ogłoszono. Więcej informacji na stronie: https://www.gov.pl/web/premier/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow
Program Fundusze Europejskie Na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)	Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) na lata 2021–2027 stanowi kontynuację dwóch wcześniejszych programów: Infrastruktura i Środowisko 2007–2013 oraz Infrastruktura i Środowisko 2014–2020. Środki z programu feniks mogą być rozdysponowane na przykład na wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Celem jest przede wszystkim zwiększenie atrakcyjności zabytków oraz ugruntowanie marki zabytku. Szczegółowe informacje o programie znajdują się na stronie internetowej: https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/fundusze-europejskie-na-infrastruktura-klimat-srodowisko-1/ Ponadto w sprawie funduszy europejskich można się kontaktować z najbliższym punktem informacyjnym. Szczegółowy zakres prac, jakie mogą być dofinansowane w ramach programu, jest ogłaszany przy każdym naborze. Do tej pory środki można było przeznaczyć między innymi na: prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, budowę nowych obiektów służących obsłudze ruchu turystycznego (jako element projektu), prace w otoczeniu zabytków, zakup sprzętu lub wyposażenia, konserwację zabytków ruchomych (wpisanych do rejestru zabytków), księgozbiorów (zaliczanych do narodowego zasobu bibliotecznego) i muzealiów (uwzględnionych w inwentarzu muzealnym), digitalizację zabytków ruchomych (wpisanych do

	rejestr zabytków), księgozbiorów (zaliczanych do narodowego zasobu bibliotecznego) i muzealiów (uwzględnionych w inwentarzu muzealnym) oraz ich udostępnienie on-line, działania informacyjno-promocyjne, przygotowanie projektu, zarządzanie projektem, podnoszenie kompetencji kadr, działania edukacyjne zwiększające świadomość ekologiczną społeczeństwa, działania związane ze współpracą z partnerami z innych państw, a także opracowanie strategii promocji zabytku. Inwestycje polegające na renowacji, konserwacji, rewaloryzacji i restauracji obiektów zabytkowych nie mogą być pojedynczą interwencją – powinny stanowić część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej. Zgodnie ze szczegółowym opisem priorytetów programu inwestycjami nie można objąć budynków zamieszkania zbiorowego, budynków mieszkalnych, obiektów ani przestrzeni przeznaczonych na cele mieszkalne, sportowe, dydaktyczne, administracji publicznej, ochrony zdrowia oraz targowe. Wykluczone jest też dofinansowanie zakupu pozycji wydawniczych do bibliotek, zakupu muzealiów, digitalizacji utworów audiowizualnych i kompleksowej rewitalizacji przestrzeni miejskich. Więcej informacji na stronie: https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/feniks/?utm_
Programy Regionalne	Podobnie jak w ubiegłych latach także w perspektywie finansowej na lata 2021–2027 przewidziano programy regionalne dla każdego z województw. Środki rozdysponowywane w ramach funduszy są przeznaczone na dofinansowanie zadań między innymi w obszarze innowacji, przedsiębiorczości, cyfryzacji, ochrony środowiska, efektywności energetycznej, edukacji, rynku pracy i spraw społecznych, infrastruktury transportowej, ochrony zdrowia, kultury i turystyki oraz zintegrowanych inwestycji terytorialnych.

	Szczegółowe informacje na temat funduszy można znaleźć na stronie internetowej funduszeuropejskie.gov.pl/wszystkie-serwisy-programow. Ponadto również w sprawie programów regionalnych można się kontaktować z najbliższym punktem informacyjnym. Lista takich punktów, wraz z danymi kontaktowymi, znajduje się na stronie: https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/punkty-informacyjne/#/ W zakresie dotyczącym zabytków programy regionalne mają na celu wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. Przewidują wsparcie obiektów, które mają zabytkowy charakter, między innymi w zakresie prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych oraz prac zabezpieczających przy zabytkach wraz z ich otoczeniem, które pozwalają zachować dotychczasowe funkcje zabytków, a także służą nadaniu im nowych funkcji, związanych w szczególności z celami kulturalnymi, celami edukacyjnymi czy integracją społeczną. Podobnie jak w przypadku programu feniks prace przy zabytkach nie mogą być pojedynczą interwencją, lecz powinny stanowić część większego projektu, łączącego rozwój kulturowy z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej. Więcej informacji na stronie: https://samorząd.nid.pl/baza_wiedzy/regionalne-programy-operacyjne-w-jaki-sposob-wspieraja-zabytki/?utm_
Budżet Obywatelski	Istotą budżetu obywatelskiego jest to, że mieszkańcy w bezpośrednim głosowaniu decydują corocznie o części wydatków z budżetu danej jednostki samorządu terytorialnego. W gminach będących miastami na prawach powiatu utworzenie budżetu obywatelskiego jest obowiązkowe, w innych jednostkach –

	fakultatywne. Inwestycje dotyczące zabytków bywają także przedmiotem projektów zgłaszanych jako propozycje do ujęcia w budżecie obywatelskim. Ograniczeniem w tym zakresie może być jednak to, że finansowanie z budżetu obywatelskiego powinno co do zasady obejmować mienie samorządowe. Może zatem dotyczyć samych zabytków, ale częściej dotyczy obiektów położonych w ich otoczeniu. W ramach budżetu obywatelskiego Mazowsza zrealizowano na przykład projekt „Renowacja terenów zielonych wokół siedleckiego ratusza wraz z ich oświetleniem i automatycznym nawadnianiem”. Z kolei w gminie miejskiej Głogów dofinansowano projekt „Iluminacja elewacji północnej kościoła pw. Bożego Ciała wraz z kolegium (wzdłuż ul. Powstańców)”. Prace dotyczyły chodnika przy kościele i obejmowały umieszczenie na nim punktów świetlnych. Obie te inwestycje, choć nie dotyczyły wprost materii zabytkowej, pośrednio wpłynęły na estetykę zabytków. Więcej informacji na stronie: https://www.lodzkie.pl/strona-glowna/aktualnosci/budzet-obywatelski-wojewodztwa-lodzkiego-przyjdź-na-spotkanie-i-poznaj-nowe-zasady
--	---

REALIZACJA I IFINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno na lata 2026-2029 jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie Gminy Pajęczno oraz obiekty posiadające wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania Gminy Pajęczno jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno

Realizacja założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pajęczno będzie możliwa dzięki zastosowaniu szerokiego zestawu instrumentów – prawnych, finansowych, społecznych, planistycznych, koordynacyjnych i kontrolnych. Ich zakres i zastosowanie uzależnione są od charakteru podejmowanych zadań oraz rodzaju własności obiektów objętych opieką konserwatorską. Narzędzia te wynikają zarówno z obowiązujących przepisów prawa, jak i z realiów funkcjonowania jednostki samorządu terytorialnego, w tym mechanizmów finansów publicznych.

1. Instrumenty prawne

Narzędzia wynikające z obowiązujących przepisów prawa, regulujące ochronę dziedzictwa kulturowego. Obejmują m.in. decyzje konserwatorskie, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz obowiązki właścicieli zabytków.

2. Instrumenty finansowe

Środki i mechanizmy wspierające finansowo ochronę zabytków. Należą do nich dotacje z budżetu gminy, fundusze unijne, ulgi podatkowe, programy pomocowe oraz partnerstwa publiczno-prywatne.

3. Instrumenty społeczne

Działania aktywizujące mieszkańców i organizacje społeczne. Obejmują edukację kulturową, współpracę z właścicielami zabytków, kampanie informacyjne oraz wspieranie inicjatyw oddolnych.

4. Instrumenty koordynacji

Narzędzia planistyczne, zarządcze i organizacyjne, które integrują ochronę dziedzictwa z innymi politykami miasta. Dotyczą m.in. strategii rozwoju, programów rewitalizacji, współpracy z konserwatorem i innymi samorządami.

5. Instrumenty kontrolne

Narzędzia związane ze sprawozdawczością oraz kontrolą realizacji, w tym systemy monitoringu i oceny realizacji programu. Obejmują m.in. aktualizację gminnej ewidencji zabytków, sprawozdawczość, nadzór nad zadaniami oraz analizę zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego